

دلالت‌های حاکمیتی و سیاستی پارک‌ها و فضاهای موضوعی دینی با تأکید بر ابعاد رسانه‌ای: مطالعه تطبیقی اسلام، مسیحیت و یهودیت

محمد مهدی ذوالفقارزاده کرمانی^۱، امیر حسین محیط^۲

چکیده

پارک‌ها و فضاهای موضوعی دینی در قالب یک رسانه، روایت‌هایی از مفاهیم و ماجراهای دینی ارائه می‌کنند. این ترکیب از دین، هنر و فناوری، دارای کارکردهای معرفتی، فرهنگی، اجتماعی، گردشگری، اقتصادی، سیاسی و حاکمیتی است. با اقبال به مفهوم عهددینی «سرزمین مقدس»، ساختن اولین نمونه‌های پارک‌ها و فضاهای دینی، در حدود قرن هفدهم میلادی آغاز شد. با وجود اینکه به این موضوع، در ادبیات رسانه‌ای و پژوهشی، در دوره‌ای ۴۰ ساله اشاراتی شده، اما از حوالی سال ۲۰۱۶ به‌عنوان یک موضوع پژوهشی مستقل شناخته شده است. این پژوهش ضمن معرفی این نوع از پارک‌ها و فضاهای موضوعی و تأکید بر ضرورت توجه به آنها به‌ویژه از منظر رسانه‌ای، به تشریح مهم‌ترین دلالت‌های حاکمیتی و سیاستی مربوطه در اسلام، مسیحیت و یهودیت پرداخته است. با شناسایی بیش از ۱۵ نمونه از این دست، تحلیل کیفی ادبیات پژوهشی و رسانه‌ای مرتبط با آنها از منظر حاکمیتی و سیاستی به انجام رسیده است. ارجاعات گفتمانی و اشارات مربوط به گردشگری دینی، فعالیت‌های باستان‌شناسانه و اقدامات نظامی و جنگی، حاکی از لزوم توجه ویژه به رژیم اسرائیل در وراء یهودیت و مسیحیت است. در خارج از این رژیم، کلیت دلالت‌ها در فضای مسیحی، مشتمل بر برخی حمایت‌های نهادی، توجه به مفهوم «سرزمین مقدس» و استفاده از ماجرای کشتی نوح (ع) بود که با پویایی محدودی در سال‌های اخیر همراه بوده است. در اسلام نیز، گرایش به مضامین عمومی دینی در نمونه‌های معدود، استفاده از نمادهای نظامی و معنوی در برخی موارد و عدم توجه لازم به پروژه‌های راهبردی قابل مشاهده و تحلیل است.

کلیدواژه‌ها: حاکمیت، رسانه، پارک و فضای موضوعی دینی، مسیحیت، یهودیت، اسلام.

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۱۲/۱۶

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۸/۱۱

Doi: <https://doi.org/10.22034/imrl.2025.524224.1312>

۱. دانشیار گروه خطامشی و اداره امور عمومی، دانشکده مدیریت دولتی و علوم سازمانی، دانشکده‌گان مدیریت دانشگاه تهران. تهران. ایران. (نویسندهٔ مسئول).
zolfaghar@ut.ac.ir
۲. دانشجوی دکتری مدیریت رسانه، پردیس بین‌المللی کیش، دانشگاه تهران. تهران. ایران.
ahmohit@ut.ac.ir

مقدمه

در تعریفی ساده، پارک موضوعی^۱ یا تم‌پارک^۲، نوعی از فضاهای تفریحی، شهرسازی‌ها یا پارک‌های سرگرمی^۳ هستند که بر اساس یک (یا چند) ایده، موضوع یا تم مرکزی طراحی و ساخته شده‌اند (آنتون کلیو^۴، ۲۰۰۷: ۳-۴؛ رز^۵، ۲۰۲۱: ۱۷۹؛ لی و همکاران^۶، ۲۰۲۱: ۶؛ لیانگ و لی^۷، ۲۰۲۳: ۱۳۴۶-۱۳۴۴). موضوع یا تم مرکزی، ممکن است در طیف وسیعی شامل کاراکترهای انیمیشنی، فیلم‌های سینمایی، داستان‌های مشهور، پدیده‌های حیات وحش، مباحث نجومی و فضایی، ماجراها و مفاهیم دینی، روایت‌های تاریخی، فضاسازی‌های علمی و ... قرار گیرد. مطالعات مربوط به این پارک‌ها در تقاطع حوزه‌های گوناگونی مانند مطالعات سرگرمی و تفریح، مدیریت جهانگردی و گردشگری، برنامه‌ریزی شهری، معماری و رسانه مورد بررسی قرار می‌گیرند (لیانگ و لی، ۲۰۲۳: ۱۳۴۴) و با ابعاد مختلف مربوط به فرهنگ، اجتماع، دین، سیاست، حاکمیت، اقتصاد، تمدن و غیره مرتبط هستند. فضاسازی‌های فیزیکی یا مجازی سه بعدی، تجربه‌آفرینی‌های حسی و همه‌جانبه، ارجاع زنده به انواع فرم‌های هنری و امکان تجربه‌ی جمعی طولانی‌مدت از جمله ویژگی‌های خاص این رسانه است.

در این بین، پارک‌ها و فضاهای موضوعی دینی^۸ به‌عنوان فضاهایی در تلاقی دین، تفریح و گردشگری، با هدف ایجاد احساسات معنوی، اثرگذاری دینی، آموزش و سرگرمی ساخته می‌شوند (شینده^۹، ۲۰۲۱: ۱) و (پین^{۱۰} a۲۰۱۹) تعریف این فضاها را امری دشوار می‌داند؛ چرا که مصادیق آن دارای ارتباط نزدیکی با اماکن دینی، موزه‌ها (در فضای بسته یا باز)، فضاهای میراث فرهنگی و انواع گردهمایی‌ها در نمایش‌ها، کمپ‌ها و فستیوال‌های مذهبی هستند (پین، ۲۰۱۹ الف: ix). بر این اساس، در کنار پارک‌های موضوعی دینی، فضاهای موضوعی دینی نیز در عنوان و محتوای این پژوهش منعکس شده است. در نگاه کلی، ارجاع‌ها به دین، شامل طیفی از اشارات مرتبط با فانتزی، افسانه و جادو تا باورهای مرتبط با هندوئیسم و بودیسم و درنهایت، ادیان ابراهیمی (ع) را

۱. با عنایت به استفاده از واژگان فارسی، تنها در برخی موارد به دلیل مرسوم بودن عنوان تم‌پارک (با تلفظ «تیم» در انگلیسی) در ادبیات داخلی، از این عبارت نیز استفاده شده است.

2. Theme Park
3. Amusement park
4. Anton Clavé, S.
5. Rose, L.
6. Li, B. et al.
7. Liang, Z., & Li, X.
8. Religious theme parks/ sites or religious themed environments
9. Shinde, K. A.
10. Paine, C.

در بر می‌گیرد که جزئیات آن در پژوهشی مستقل قابل پیگیری است.

هدف اصلی این تحقیق، معرفی ابعاد یک قالب رسانه‌ای اثرگذار و متفاوت از مدخل توجه به مهم‌ترین «دلالات‌های حاکمیتی و سیاستی» آن است. در نگاه کلی، پژوهش‌های دلالتی به مواردی اطلاق می‌شود که در آنها از چارچوب‌ها، نظریه‌ها، مدل‌ها، ایده‌ها یا مسائل مطرح در رشته‌ها و مکاتب دیگر، برای درک و فهم رهنمودهایی در حوزه‌ی مورد نظر استفاده شود (دانایی‌فرد، ۱۳۹۵). در این پژوهش با گرایش به این رویکرد، اثرات و اشارات شایان بررسی در انواع مسائل مربوط به پارک‌ها و فضاهای موضوعی دینی از منظر حاکمیتی و سیاست‌گذارانه مورد تحلیل قرار گرفته است. این دلالت‌ها از یک سو با ابعاد نظری مرتبط با حاکمیت‌ها و دولت‌ها و از سوی دیگر با سیاست‌ها و راهبردهای اجرایی آنها، به‌ویژه در مناطقی که پیوند آشکارتری با مقولات و موضوع‌های دینی وجود دارد، مرتبط می‌شوند. به طور مشخص، سوالات این پژوهش ناظر به فهم کلی چپستی پارک‌ها و فضاهای موضوعی دینی در ادبیات پژوهشی و رسانه‌ای و درک اهمیت توجه به آنها با درنظر گرفتن دلالت‌های حاکمیتی و سیاستی مربوطه است.

شناخت این قالب اثرگذار و ابعاد حاکمیتی و سیاستی مربوط به آن می‌تواند مسیر تازه‌ای برای اثرگذاری و گفتمان‌سازی در شرایط پیچیده فکری و سیاسی در سطح داخلی، منطقه‌ای و بین‌المللی به ارمغان آورد. این کار با بازنگری راهبردی در مناسبات میان دین، هنر و رسانه که مشتمل بر شناخت پیوندها و پویایی میان قالب‌های گوناگون ادیباتی، هنری و رسانه‌ای است، صورت می‌پذیرد. بر این اساس، حوزه‌ی بینامتنیت و مطالعات بینارسانه‌ای و ترارسانه‌ای که به تولید و تفسیر پیام‌ها و روایت‌های حاصل از ترکیب زبان‌ها، رسانه‌ها و پلتفرم‌ها (اسکولاری^۱، ۲۰۰۹) اختصاص دارند، اهمیت مضاعفی پیدا می‌کنند.

لازم به ذکر است که استفاده از عباراتی همچون «سرزمین مقدّس»^۲، «رژیم اسرائیل» و «اورشلیم» (بیت المقدّس) در این پژوهش صرفاً برای اشاره به تحلیل‌ها و ارجاعات موجود در ادبیات بوده و بدون هیچ‌گونه رسمیت‌بخشی صورت پذیرفته است.

پیشینه پژوهش

مفهوم پارک موضوعی (تم‌پارک) دینی در فضای شبه‌پژوهشی و رسانه‌ای حداقل از سال ۱۹۸۴ میلادی مطرح بوده است (مکنیرنی^۳، ۱۹۸۴). با وجود این، نوع استفاده از این عبارت تا حدود سال

1. Scolari, C. A.

2. Holy Land

3. McNearney, C. L.

۲۰۱۸ حاکی از آن است که فهم مشترکی از آن در ادبیات وجود نداشته است (مولتر^۱، ۲۰۱۸). در تعدادی از پژوهش‌ها، بدون تمرکز بر این عنوان، به توصیف و تحلیل نمونه‌هایی از تم‌پارک‌ها یا جاذبه‌های گردشگری مشابه پرداخته شده است و برخی دیگر همچون شانی و همکاران^۲ (۲۰۰۷)، وارد^۳ (۲۰۰۸) و ران و تیموتی^۴ (۲۰۱۸) پارک‌های موضوعی دینی را در کنار سایر اماکن تماتیک بررسی کرده‌اند. مجموعه‌ای از پژوهش‌های متأخر مانند پین (۲۰۱۶)، پین (۲۰۱۹ الف و ب)، شینده (۲۰۲۱) و رز (۲۰۲۱) به صورت مستقیم از عبارت «تم‌پارک‌های دینی» برای توصیف این دسته از فضاها استفاده نموده‌اند. بحث ابعاد حاکمیتی و سیاستی پارک‌های موضوعی دینی به عنوان موضوع مشخص این تحقیق در مواردی مانند استاکدیل^۵ (۲۰۰۴)، لوکنزبول و ففرد^۶ (۲۰۰۷)، فلدمن و ران^۷ (۲۰۱۱)، کراکت و دیویس^۸ (۲۰۱۶) و مولتر (۲۰۱۸) به صورت تحلیل‌های موردی یا در قالب اشاراتی در جنب موضوع‌های دیگر مورد توجه قرار گرفته است.

در ادبیات پژوهشی داخل ایران، اصل موضوع پارک‌های موضوعی به صورت جدی مورد توجه قرار نگرفته است. پژوهشگرانی مانند میناتور سجادی و همکاران (۱۳۹۴ش)، اسدی ملک جهان و همکاران (۱۳۹۸ش)، مومنی (۱۴۰۲ش) و رستمی (۱۴۰۳ش) بر بررسی موردی ابعادی از باغ‌موزه انقلاب اسلامی و دفاع مقدس متمرکز شده‌اند. افراد دیگری مانند عادل و همکاران (۱۳۹۸ش) و نوریان و خادم آرنی (۱۴۰۰ش) به معرفت‌شناسی مکان یا ابعاد ایدئولوژیک طرح‌های شهری اشاره نموده‌اند و روح الهی خراسانی (۱۳۸۷ش) نیز در تلاش برای پیوند پارک با دین به بحث توسعه‌ی پارک علوم اسلامی با محوریت حوزه‌های علمیه اشاره کرده است. در تمامی این موارد، موضوع پارک‌ها و انواع فضاهای موضوعی دینی به عرصه‌ای متفاوت و با اثرگذاری گسترده‌تر اشاره دارد. غیر از منابع پژوهشی، برخی طرح‌ها، یادداشت‌ها، گزارش‌ها و مطالب دیگر مانند مرکز آفرینش و توسعه فضاهای هنری سراج (بی‌تا)، مؤسسه مه‌اد رسانه پژوه (بی‌تا)، شعرباغ تبریزی (۱۳۹۵ش)، زینلیان بروجنی (۱۴۰۱ش)، مرکز رصد فرهنگی کشور (۱۴۰۲ش)، مؤذنی (۱۴۰۳ش) و خبرگزاری برنا (۱۴۰۳ش) نیز در این خصوص، قابل ذکر هستند.

-
1. Molter, C.
  2. Shani, A. et al.
  3. Ward, A. R.
  4. Ron, A. S., & Timothy, D. J.
  5. Stockdale, N. L.
  6. Lukens-Bull, R., & Fafard, M.
  7. Feldman, J. and Ron, A.
  8. Crockett, D., & Davis, L.

در مقایسه با این موارد، می‌توان نوآوری پژوهش حاضر را در وهله‌ی اول در پرداختن به موضوع بدیع پارک‌ها و فضاهای موضوعی (دینی و غیردینی) در سطح ادبیات داخلی و همچنین، گرایش به رویکرد دلالت‌پژوهی دانست. از سوی دیگر، مطالعه تطبیقی مجموعه‌ای از نمونه‌ها در سه دین (به جای مطالعات موردپژوهی) و دنبال کردن نشانه‌های مربوط به جنگ غزه در جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها از دیگر نکات نوآورانه در این پژوهش است.

روش تحقیق

تحلیل جامع مجموعه‌ای از نمونه‌ها که در این پژوهش مد نظر است، با اتخاذ منظر کل‌گرایانه (در برابر رویکرد موردکاوی و بررسی دقیق یک یا چند نمونه) ممکن می‌گردد. بر این اساس، دو مرحله برای این پژوهش با استفاده از روش تحلیل محتوای کیفی^۱ در نظر گرفته شده است. در ابتدا با بررسی منابع مرتبط، نمونه‌هایی از بین پارک‌ها و فضاهای موضوعی مرتبط با هر یک از ادیان (اسلام، مسیحیت و یهودیت) انتخاب شده و پس از آن با جمع‌آوری و تحلیل کیفی منابع ثانویه (شامل پژوهش‌ها و انواع محتوای رسانه‌ای)، دلالت‌های حاکمیتی و سیاستی مربوطه استخراج شده‌اند.

تحلیل محتوای کیفی در این پژوهش بر اساس گام‌های معرفی‌شده توسط شرایر^۲ (۲۰۱۲) به‌عنوان پژوهشگر مطرح در حوزه روش‌های کیفی و پژوهش‌های رسانه‌ای انجام شده است. این گام‌ها شامل «۱- تعریف سوال تحقیق ۲- انتخاب منابع^۳ ۳- طراحی چارچوب کدگذاری ۴- تعیین واحدهای کدگذاری ۵- تست چارچوب کدگذاری ۶- ارزیابی و اصلاح چارچوب کدگذاری ۷- تحلیل اصلی ۸- تفسیر و ارائه یافته‌ها» است (شرایر، ۲۰۱۲). در مورد محتوای رسانه‌ای^۴ نیز از روش مشابه «تحلیل محتوای رسانه‌ای» استفاده می‌شود که توسط پژوهشگرانی مانند مک‌نامارا^۵ (۲۰۰۳) و (۲۰۰۵)، هرینگ^۶ (۲۰۰۴)، مایکلسون و گریفین^۷ (۲۰۰۵)، نیل^۸ (۲۰۱۲) و شوایزر^۹ (۲۰۱۹) معرفی شده است. شوایزر (۲۰۱۹) فرآیندی پنج مرحله‌ای برای این روش ارائه نموده است که شباهت زیادی به گام‌های شرایر (۲۰۱۲) دارد.

1. Qualitative Content Analysis (QCA)
2. Schreier, M.
3. Material
4. Media Content Analysis
5. Macnamara, J. R.
6. Herring, S. C.
7. Michaelson, D., & Griffin, T. L.
8. Neal, M. R.
9. Schweizer, C.

انتخاب منابع که در برخی پژوهش‌ها با عنوان «راهبرد جستجو»^۱ مورد اشاره قرار می‌گیرد (هانس و ماکایتیس^۲، ۲۰۱۲). بر اساس چهار مسیر جستجو صورت پذیرفته است. با توجه به ارتباط میان مراحل تحقیق، مسیرهای یک و دو برای مرحله اول و برای مرحله دوم، هر چهار مسیر کاربرد دارد. خلاصه‌ای از جزئیات مربوطه در جدول شماره ۱ قابل مشاهده است. پس از انتخاب نهایی منابع، گام‌های مربوط به طراحی و پیاده‌سازی چارچوب کدگذاری با محوریت شناسایی دلالت‌های حاکمیتی و سیاستی برداشته شده و خروجی نهایی در قالب دو سطح از کدگذاری ارائه گردیده است. در بحث اعتبار، لینکلن و گوبا^۳ (۱۹۸۵) معیارهای «اعتبار^۴، انتقال‌پذیری^۵، قابلیت اعتماد^۶ و تأییدپذیری^۷» را برای ارزیابی موثق بودن^۸ تحقیقات کیفی معرفی نموده‌اند. با توجه به کاربرد «مثلی‌سازی» در سه مورد از این چهار معیار، استخراج دلالت‌ها با تحلیل انتقادی و تکنیک مثلی‌سازی تحلیلگر^۹ و با در نظر گرفتن رفت و برگشت‌ها به منظور رفع اختلافات تحلیلی ارزیابی شده است.

جدول شماره ۱- جزئیات مربوط به راهبرد جستجو

منبع جستجو	روش جستجو	نوع جستجو	ردیف
Google Scholar	“Religious Theme Park(s)/ Site(s)” “Religion” in/ and “Theme Park(s)/ Site(s)”	محتوای پژوهشی مربوط به بررسی کلان پارک‌ها و فضاهای موضوعی دینی در اسلام، مسیحیت و یهودیت یا تمام ادیان	۱
سامانه‌های تجمیع‌کننده اخبار	“Islamic (Islam)/ Christian (Christianity)/ Jewish Judaism)” + “Theme Park(s)/ Site(s)” + “Spiritual/ Faith-based/ etc.” + “Theme Park(s)/ Site(s)”	محتوای رسانه‌ای مربوط به بررسی کلان پارک‌ها و فضاهای موضوعی دینی در اسلام، مسیحیت و یهودیت یا تمام ادیان	۲

1. Search strategy
2. Hannes, K., & Macaitis, K.
3. Lincoln, Y. S., & Guba, E. G.
4. Credibility
5. Transferability
6. Dependability
7. Confirmability
8. Trustworthiness
9. Investigator triangulation

منبع جستجو	روش جستجو	نوع جستجو	ردیف
Google Scholar	بر اساس نمونه‌های منتخب در مرحله ۱	محتوای پژوهشی مربوط به بررسی موردی پارک‌ها و فضاهای موضوعی دینی منتخب	۳
سامانه‌های تجمیع‌کننده اخبار		محتوای پژوهشی مربوط به بررسی موردی پارک‌ها و فضاهای موضوعی دینی منتخب	۴

یافته‌های پژوهش

در این بخش یافته‌های مربوط به دو مرحله‌ی پژوهش شامل «شناسایی نمونه‌های منتخب از پارک‌ها و فضاهای موضوعی دینی» و «تحلیل کیفی محتوای پژوهشی و رسانه‌ای مربوط به نمونه‌ها به منظور استخراج دلالت‌های حاکمیتی و سیاستی» ارائه می‌شود. نسبت دادن نمونه‌ها به ادیان با در نظر گرفتن عواملی همچون فضای موضوعی، موقعیت مکانی، گرایش‌های مالک (سازنده/طراح)، تبارشناسی بازدیدکنندگان و غیره، امکان‌پذیر است. با این وجود، با توجه به اشتراکات موجود در فضای تاریخی و مفاهیم عهدینی (مرتبط با کتاب مقدس)^۱ میان مسیحیت و یهودیت و فرصت‌طلبی رژیم اسرائیل در برجسته‌سازی توریستی جاذبه‌های مسیحی با وجود اختلافات عقیدتی، در نظر گرفتن دسته‌بندی متفاوتی برای ارائه یافته‌ها مفید به نظر می‌رسد. بر این اساس، به دلیل غلبه‌ی هویت رژیم اسرائیل بر بُعد مسیحیت و یهودیت در نمونه‌های موجود در این جغرافیای فرضی، دسته‌بندی یافته‌ها به‌جای «اسلام، مسیحیت و یهودیت» در قالب «اسلام، مسیحیت در آمریکا (و چند کشور معدود) و رژیم اسرائیل» صورت می‌پذیرد.

۱- شناسایی نمونه‌های منتخب از پارک‌ها و فضاهای موضوعی

با تحلیل منابع، نمونه‌های منتخب از پارک‌ها و فضاهای موضوعی دینی به ترتیب در دسته‌های اسلام، مسیحیت در آمریکا (و چند کشور معدود) و رژیم اسرائیل شناسایی می‌شوند. در این بخش به‌صرف ذکر عناوین و برخی تصاویر مربوط به این فضاها اکتفا می‌شود و مشروح معرفی به پژوهش‌های آتی موکول می‌شود.

1. The Bible

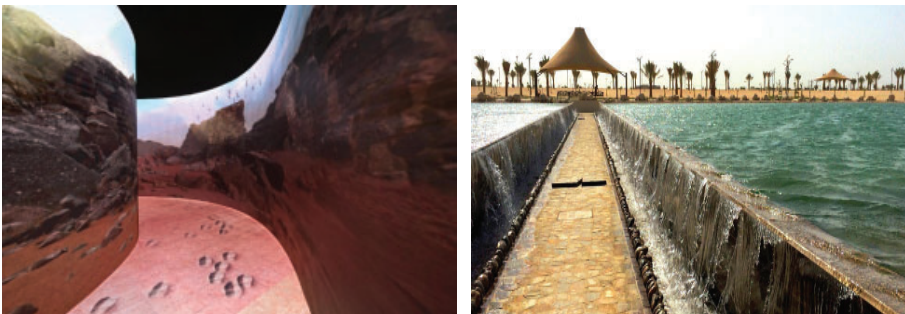
۱-۱. نمونه‌های مرتبط با اسلام

پارک‌ها یا فضاهای موضوعی شناسایی شده در فضای اسلامی شامل پارک تمدن اسلامی^۱ (مالزی)، پارک قرآنی (امارات)، نمایشگاه هجرت رسول الله (ص) (عربستان سعودی)، فضاهای مربوط به فیلم محمد رسول الله (ص) و برخی فضاها مانند باغ‌موزه انقلاب اسلامی و دفاع مقدس (ایران)، نمایشگاه سرزمین محور مقاومت (ایران) و موزه گردشگری مقاومت (لبنان) هستند. برخی از این موارد حوزه‌ی کارکردی نزدیک، اما نه یکسانی با پارک‌های موضوعی دارند. در میان طرح‌های ناتمام نیز نمونه‌های برجسته‌ای مانند پارک سلیمان‌لند (ایران) به‌عنوان فضای مرتبط با فیلم مُلک سلیمان (ع) و پارک سوره‌های قرآن (مالزی) قابل ذکر است. در ادامه، تصاویر و نماهایی از برخی پارک‌ها و فضاهای موضوعی مرتبط با اسلام ارائه می‌شود:

جدول شماره ۲- نماهایی از پارک‌ها و فضاهای موضوعی مرتبط با اسلام

باغ‌موزه انقلاب اسلامی و دفاع مقدس در ایران (راست) و نمایشگاه سرزمین تمدن‌ها در ایران (چپ)

پارک قرآنی در امارات (راست) و نمایشگاه هجرت در عربستان سعودی (چپ)

1. Islamic Heritage Park or Taman Tamadun Islam (TTI)

۲-۱. نمونه‌های مرتبط با مسیحیت در آمریکا (و چند کشور معدود)

با بررسی پارک‌ها و فضاهای موضوعی مسیحی مشخص می‌شود که تعداد بسیار زیادی از آنها در آمریکا جای گرفته‌اند. در مجموع، مهم‌ترین نمونه‌ها در آمریکا و خارج از آن (غیر از رژیم اسرائیل) شامل تجربه سرزمین مقدس^۱ (آمریکا، ایالت فلوریدا)، مواجهه با کشتی نوح^۲ (ع) (آمریکا، ایالت کنتاکی)، هریتیج یواس‌ای^۳ (آمریکا، ایالت کارولینای جنوبی) و تیرا سانتا^۴ (آرژانتین) هستند. برخی از این نمونه‌ها کماکان فعال هستند و برخی مانند هریتیج یواس‌ای و تجربه سرزمین مقدس از فعالیت خارج شده‌اند. از دیگر نمونه‌های مسیحی می‌توان به موزه‌ی خلقت^۵ (آمریکا، ایالت کنتاکی)، پارک فلسطین^۶ (آمریکا، ایالت نیویورک)، سرزمین مقدس [در] آمریکا^۷ (آمریکا، ایالت‌های ویرجینیا و کنتیکت)، سازه‌ی کشتی امنیت خداوند^۸ (آمریکا، ایالت مریلند)، کشتی نوح (ع) (هنگ کنگ)، آوه ماریا گروتو^۹ (آمریکا، ایالت آلاباما)، پارک لحظات ارزشمند^{۱۰} (آمریکا، ایالت میزوری) و تم‌پارک جوشن^{۱۱} (هند) اشاره نمود. در ادامه، تصاویر و نماهای مربوط به برخی از این موارد ارائه می‌شود:

جدول شماره ۳- نماهایی از برخی پارک‌ها و فضاهای موضوعی مرتبط با مسیحیت در آمریکا

پارک تجربه سرزمین مقدس (HLE) در آمریکا

1. Holy Land Experience (HLE)
2. Ark Encounter
3. Heritage USA
4. Tierra Santa (سرزمین مقدس)
5. Creation Museum
6. Palestine Park
7. Holy Land USA
8. God's Ark of Safety
9. Ave Maria Grotto
10. Precious Moments Park
11. Goshen Theme Park (گوشن)

پارک تیرا سانتا در آرژانتین

مجموعه‌ی مواجهه با کشتی نوح (ع) در آمریکا

۳-۱. نمونه‌های مرتبط با رژیم اسرائیل

تعدادی از فضاهاى گردشگری دینی مرتبط با مسیحیت و یهودیت در داخل محدوده‌ی جغرافیایی فرضی رژیم اسرائیل واقع شده‌اند. در این باره، برخی از پارک‌ها و فضاهاى موضوعی شامل دهکده ناصره^۱، فضاهاى متعدّد متعلّق به بنیاد شهر دیوید^۲ و پارک شهر پادشاهان^۳ در کنار جاذبه‌هایی مانند منطقه مگیدو یا آرماگدون^۴، شهر طبریه^۵، بیابان یهودا^۶، کوه زیتون^۷، روستای باستانی کفرناحوم^۸، مسیر موسوم به ویا

1. Nazareth Village
2. Ir David Foundation (City of David Foundation, El Ir David, or Elad)
3. Kings City
4. Megiddo or Armageddon
5. Tiberias
6. Judean Desert
7. Mount of Olives
8. Capernaum

دولوروسا^۱ (راه اندوه)، تپه زایون (صهیون)^۲ و کلیساها و مقبره‌هایی مانند مقبره مقدّس، کلیسای مهد، مقبره مریم (س) و مزار داوود^۳ (ع) مطرح هستند. این موارد در ذیل انواع مکان‌ها یا سایت‌های دینی، فضاهای موضوعی دینی، سایت‌های باستان‌شناسی و غیره جای می‌گیرند. معرفی و بررسی دقیق‌تر این فضاها در کنار مجموعه‌های موزه‌ای و یادمانی مرتبط با یهود در سراسر دنیا و همچنین، فعالیت‌های مؤسساتی مانند بنیاد شهر دیوید که توسط یکی از افسران پیشین نظامی رژیم اسرائیل و با حمایت صندوق ملی یهود^۴ در سال ۱۹۸۶ تأسیس شد (شیزاف^۵، ۲۰۱۵)، به پژوهشی مستقل سپرده می‌شود. تصاویر و نماهای مرتبط با برخی از نمونه‌های منتخب در جدول شماره ۴ مشاهده است:

جدول شماره ۴- تصاویر برخی از پارک‌ها و فضاهای موضوعی مرتبط با رژیم اسرائیل

دهکده ناصره

فضاهای مربوط به بنیاد شهر دیوید

1. Via Dolorosa
2. Mount Zion
3. Church of Holy Sepulcher, Church of Nativity, Tomb of the Virgin Mary and King David's Tomb
4. Jewish National Fund
5. Sheizaf, I.

فضاهای مربوط به بنیاد شهر دیوید

۲- تحلیل دلالت‌های حاکمیتی و سیاستی نمونه‌های منتخب

ارائه‌ی یافته‌ها در این بخش بر اساس اهمیت و کثرت دلالت‌های حاکمیتی و سیاستی، به ترتیب در قالب سه قسمت رژیم اسرائیل، مسیحیت (در آمریکا و چند کشور محدود) و اسلام صورت می‌پذیرد. در هر مورد، پس از ارائه‌ی توضیحات، جدولی شامل کدگذاری سطح ۱ (کلّیت زمینه، موضوع، فضا و مکان دلالت) و کدگذاری سطح ۲ (جزئیات یک یا چند دلالت) ارائه شده است. کدگذاری‌ها بر اساس نظر نیکمانیس^۱ (۲۰۲۴) در گونه‌های تفسیر مضامین درونی متن^۲ (مانند کد «وجود ارتباط استعاری و تشبیهی میان اتوپیای صهیونیستی با مفهوم «پارک موضوعی» (تم‌پارک)» بر اساس توضیحات اشتالر^۳ (۲۰۲۱) در مورد تئودور هرترزل^۴ (پایه‌گذار صهیونیسم سیاسی) یا به صورت توضیح پیام آشکار متن^۵ (مانند کد «تعبیه‌ی عناصر فرهنگ ملی آمریکایی در پارک با ارزش‌گذاری و احترام در قبال ارتش آمریکا در ارتباط با یورش آمریکا به غرب آسیا» از توصیفات مستقیم خمیلفسکا-شلایفر^۶ (۲۰۱۷) در مورد پارک تجربه سرزمین مقدّس در آمریکا) انجام شده است. موارد درون هر جدول نیز به ترتیب قدمت موضوع مورد اشاره در دلالت، از قدیم به جدید دسته‌بندی شده‌اند.

۲-۱. دلالت‌های حاکمیتی و سیاستی مرتبط با رژیم اسرائیل

در این بخش، دلالت‌های پُرشمار حاکمیتی و سیاستی پارک‌ها و فضاهای موضوعی دینی مرتبط با رژیم اسرائیل و خلاصه‌ای از شواهد مربوط به آنها مورد اشاره قرار می‌گیرد. بر این اساس، پنج

1. Nicmanis, M.
2. Interpretive
3. Stähler, A.
4. Theodor Herzl
5. Descriptive
6. Chmielewska-Szlajfer, H.

دسته از دلالت‌ها در قالب جداول جداگانه ارائه می‌شود.

استفاده‌ی مفهومی از مفهوم «تم‌پارک» یا «پارک موضوعی» از تاریخ تشکیل ظاهری رژیم اسرائیل در سال ۱۹۴۸ نیز فراتر می‌رود. رمان منتشرشده در سال ۱۹۰۲ با عنوان «سرزمین جدید قدیمی»^۱ از تئودور هرتزل (پایه‌گذار صهیونیسم سیاسی) به‌عنوان یکی از مهم‌ترین نمونه‌ها در ادبیات موسوم به «اتوپیای صهیونیستی»^۲ شناخته می‌شود (خالدی،^۳ ۲۰۰۱). اشتالر (۲۰۲۱) به‌عنوان پژوهشگر حوزه ادبیات تطبیقی به تأثیرپذیری هرتزل، از ایده‌ی یکی از اولین تم‌پارک‌های اروپا با عنوان «ونیز در وین»^۴ برای روایت بازگشت به سرزمین مقدّس و گسیل کردن یهودیان به سوی فلسطین اشاره نموده است. استفاده از تمثیل تم‌پارک، حتّی در یادداشتهای مربوط به تحلیل اختلافات درونی این رژیم و اشاره به آنچه توسط برخی به‌عنوان اسرائیل اول (تبار اشکنازی) و اسرائیل دوم (اکثریت با تبار مزراحی) معرفی می‌شود نیز قابل مشاهده است (لیل،^۵ ۲۰۲۰). افزون بر این، در برخی گزارش‌های رسانه‌ای به واکنش‌های افراد معمولی یا اینفلوئنسرهای فعال اسرائیلی در شبکه‌های اجتماعی مبنی بر از بین بردن نوار غزه و تبدیل آن به تم‌پارک یا فضای سرگرمی و گردشگری نیز اشاره شده است (تحریریه میدل‌ایست مانیتور،^۶ ۲۰۲۳). این موارد نشان می‌دهند که چگونه مفهوم تم‌پارک در حافظه‌ی مفهومی و تاریخی این رژیم برای داستان‌پردازی و روایت‌سازی مورد توجه است.

جدول شماره ۵- دلالت‌های حاکمیتی و سیاستی مرتبط با رژیم اسرائیل (دسته اول)

کد	کدگذاری سطح ۱ (زمینه)	کد	کدگذاری سطح ۲ (جزئیات دلالت)
J1	ارتباط میان هویت و گفتمان تاریخی و عمومی در رژیم اسرائیل با مفهوم «پارک‌های موضوعی» (تم پارک)	J1-1	وجود ارتباط استعاری و تشبیهی میان اتوپیای صهیونیستی با مفهوم «پارک موضوعی» (تم‌پارک)
		J1-2	روایت برخی گروه‌های داخلی این رژیم از موضوع‌های اختلافی در داخل این رژیم با استفاده از مفهوم «پارک موضوعی» (تم‌پارک)
		J1-3	درخواست هزل‌گونه‌ی برخی اینفلوئنسرهای اسرائیلی در شبکه‌های اجتماعی مبنی بر تبدیل نوار غزه به تم پارک

1. Altneuland/ Old-New Land
2. Zionist utopia
3. Khalidi, M. A.
4. Venedig in Wien (Venice in Vienna)
5. Leal, I.
6. Middle East Monitor Staff

با وجود آنکه سفر به سرزمین‌های فرضی فعلی این رژیم در زمان‌های گذشته نیز تا حدودی برقرار بود (راجرز^۱، ۲۰۱۱)، اما تمرکز بر آن در سال‌های بعد از تشکیل این رژیم (کائل^۲، ۲۰۱۰) با تنفذ بیشتر جناح‌های راست سیاسی و توسعه‌ی ارتباط با پروتستان‌ها و اونجلیست‌های آمریکایی در سطح سیاسی، دینی و گردشگری واقع شد (بلحسن و سانتوز^۳، ۲۰۰۶). در این خصوص، تحلیل‌ها و نظراتی در پژوهش‌های گوناگون در مورد پرداختن به مکان‌هایی مانند پارک موضوعی «دهکده‌ی ناصره» در محل تقریبی زیست عیسی (ع) و موارد دیگر بیان شده است (وبر^۴، ۲۰۰۴؛ فلدمن و ران، ۲۰۰۸؛ بلحسن و ایل^۵، ۲۰۰۹؛ ران و فلدمن^۶، ۲۰۰۹؛ هامل^۷، ۲۰۱۹؛ باگمارت-آکس^۸، ۲۰۲۳). بر اساس برخی گزارش‌های رسانه‌ای، این موضوع حتی در جریان جنگ غزه (۷ اکتبر ۲۰۲۳ / مهر ۱۴۰۲ش) نیز مورد استفاده قرار گرفت. برای نمونه می‌توان به طراحی نوعی تور گردشگری از مناطق نزدیک به نوار غزه با عنوان «سفر همسنگی با اسرائیل»^۹ یا «گردشگری ۷ اکتبر»^{۱۰} اشاره نمود که در طی آن افراد عادی یا مشهور از درون این رژیم یا از کشورهای دیگر به مناطق نزدیک به مرز غزه سفر نمودند و به روایت‌سازی‌های مد نظر خود پرداختند (روزن^{۱۱}، ۲۰۲۴؛ روزنبرگ^{۱۲}، ۲۰۲۵).

خبرهای مربوط به احداث فضاهای گردشگری دینی از طریق کاوش‌های تاریخی و باستان‌شناسانه در این رژیم از سال‌های دور در موارد بسیاری گزارش شده است. برنامه برای احداث تمپارک در منطقه‌ی دریاچه طبریه^{۱۳} در محل احتمالی کشف‌شده برای وقوع معجزات اطعام افراد و راه رفتن عیسی (ع) بر آب در نزدیکی منطقه‌ی جولان با همکاری گروهی از اونجلیست‌ها، برنامه‌ریزی برای تخریب خانه‌های فلسطینی در منطقه‌ی سیلوان در اورشلیم شرقی برای ساخت

1. Rogers, S. S.
2. Kaell, H.
3. Belhassen, Y., & Santos, C. A.
4. Weber, T. P.
5. Belhassen, Y., & Ebel, J.
6. Ron, A. S., & Feldman, J.
7. Hummel, D. G.
8. Baumgart-Ochse, C.
9. Israel solidarity trip
10. October 7th tourism
11. Rosen, M.
12. Rosenberg, J. C.
13. Lake Tiberias, or Sea of Galilee

تم‌پارک «باغ پادشاه»^۱ در نزدیکی سایت‌های باستان‌شناسی و ورود مناقشه‌برانگیز به حریم قبرستان یوسفیه در همین منطقه برای ساخت مجموعه‌های گردشگری مرتبط با فعالیت‌های اکتشافی با عنوان «ردّ بایبل (کتاب مقدّس)»^۲ از جمله‌ی این موارد است (اور کوهارت^۳، ۲۰۰۶؛ کنون^۴، ۲۰۲۱؛ تحریریه الجزیره^۵، ۲۰۲۵).

جدول شماره ۶- دلالت‌های حاکمیتی و سیاستی مرتبط با رژیم اسرائیل (دسته دوم)

کد	کدگذاری سطح ۱ (زمینه)	کد	کدگذاری سطح ۲ (جزئیات دلالت)
J2	توجه دادن به مقاصد گردشگری و فضاهای موضوعی دینی، حاکمیتی و تاریخی در داخل و خارج از جغرافیای فرضی رژیم اسرائیل	J2-1	برجسته‌سازی مجموعه‌ای از جاذبه‌ها و پیاده‌سازی برنامه‌ها و تورهای گردشگری و استفاده‌ی ابزاری از آنها با هدف قرار دادن مسیحیان پروتستان و اونجلیست‌ها و سایرین برای سفر به بخش‌هایی از جغرافیای فرضی رژیم اسرائیل
		J2-2	استفاده از مناطق نزدیک به نوار غزه به‌عنوان فضای موضوعی با دلالت‌های جنگی و دینی به منظور روایت‌سازی با حضور افراد مشهور و عادی از داخل یا خارج رژیم اسرائیل

در این خصوص، فعالیت‌های بنیاد «شهر دیوید» در مناطق گوناگونی همچون بخش‌های شرقی اورشلیم که از سوی سازمان‌های بین‌المللی نیز به‌عنوان محدوده‌ی این رژیم شناخته نمی‌شوند، قابل توجه است. گزارش‌های مربوط به تخریب مناطق فلسطینی و احداث فضاها و پارک‌های مبتنی بر کتاب مقدّس توسط این بنیاد از اواخر سال ۲۰۱۰ آغاز شد و در بحبوحه‌ی جنگ غزه (۷ اکتبر ۲۰۲۳) نیز ادامه پیدا کرد (حتوقه و کارلستروم^۶، ۲۰۱۴؛ تحریریه الجزیره، ۲۰۲۱؛ ایتون^۷، ۲۰۲۱؛ کرشنر^۸، ۲۰۲۲؛ رایت^۹، ۲۰۲۳؛ ناتانائیل^{۱۰}، ۲۰۲۴). این بنیاد ادعا دارد به اکتشافاتی

1. King's Garden (Gan Hamelech)
2. Biblical trail
3. Urquhart, C.
4. Cannon, M. E.
5. Al Jazeera Staff
6. Hatuqa, D., & Carlstrom, G.
7. Eaton, J.
8. Kershner, I.
9. Wright, J.
10. Nathaniel, J.

مانند حوضچه سیلوام^۱ (مکان وقوع معجزه‌ی شفا دادن فرد نابینا توسط عیسی (ع)) و بخش‌هایی از شهر و قلعه‌ی دیوید (منتسب به داوود (ع)) دست یافته است و در جنب این فعالیت‌ها، به طراحی جاذبه‌هایی مانند پارک ملی، پل معلق، زیپ‌لاین، تور تونل‌های زیرزمینی و بخش زیربنایی دیوار غربی^۲ (موسوم به دیوار ندبه)، باغ‌ها، گردش‌های اتوبوسی، تله‌کابین و غیره نیز در نزدیکی فضاها و سایت‌های اکتشافی خود می‌پردازد (هرلیهی و نیوز^۳، ۲۰۲۳).

جدول ۷- دلالت‌های حاکمیتی و سیاستی مرتبط با رژیم اسرائیل (دسته سوم)

کد	کدگذاری سطح ۱ (زمینه)	کد	کدگذاری سطح ۲ (جزئیات دلالت)
J3	پیشبرد باستان‌شناسی دینی و تاریخی و طراحی پارک‌ها، فضاها و برنامه‌های موضوعی مرتبط در داخل و خارج از جغرافیای فرضی رژیم اسرائیل	J3-1	حیطه‌گذاری‌های حفاظت‌شده برای فضاها باستان‌شناسی در ارتباط با تاریخچه‌ی یهود و بنی اسرائیل و ظرفیت‌سازی مستمر برای آن با تأسیس شرکت‌ها و بنیادها و استفاده از ظرفیت صندوق‌های سرمایه‌گذاری
		J3-2	طراحی و بهره‌برداری توریستی مرتبط با برنامه‌ها و فضاها موضوعی دینی و تاریخی در پروژه‌های باستان‌شناسانه و استفاده از آن برای گسترش تسلط در مناطق مهم بیرون از جغرافیای فرضی فعلی در مناطقی مانند اورشلیم شرقی

پژوهش اشتالر (۲۰۲۱) علاوه بر نکات مورد اشاره در دسته‌ی اول، به تحلیل برنامه‌های مربوط به تأسیس یک «تم‌پارک یهودی» با عنوان پارک شگفتی‌ها (پلائیم)^۴ که به شبیه‌سازی تاریخ، چشم‌انداز و ارزش‌های یهودی توجه دارد، پرداخته است. وی با ایجاد تشابه میان این پارک با پارک‌های دیزنی‌لند، به تحلیل تبلیغات این مجموعه با حضور یکی از بازیگران مطرح اسرائیلی و پیام‌های آن در ارتباط با «بیدار شدن تاریخ» و «متحد نمودن تمام یهودیان جهان حول ارزش‌های یهودی» می‌پردازد. فارغ از عملیاتی شدن این پارک که با بودجه ۴۰۰ میلیون دلاری برای اجرا در شهر دیمونا طراحی شده است (مک‌کفری^۵، ۲۰۱۸)، برنامه‌ریزی برای تأسیس نمونه‌های مشابه با آن از جمله موضوع‌های قابل توجه در مورد رژیم اسرائیل محسوب می‌شود.

1. Pool of Siloam
2. Western Wall cornerstone
3. Herlihy, B., & News, F.
4. Plaim Park (Park of Wonders)
5. McCaffrey, S.

جدول ۸- دلالت‌های حاکمیتی و سیاستی مرتبط با رژیم اسرائیل (دسته چهارم)

کد	کدگذاری سطح ۱ (زمینه)	کد	کدگذاری سطح ۲ (جزئیات دلالت)
J4	طراحی پارک‌های موضوعی دینی مدرن با رویکرد سرگرمی و بازی در مورد تاریخ و ارزش‌های یهودی	J4-1	تبلیغات عمومی برای راه‌اندازی پارک موضوعی دینی توسط سازندگان مطرح آمریکایی برای فضاسازی حول آداب، ماجراها و ارزش‌های یهودی در قالب مدرن

در اوایل مهر سال ۱۴۰۳ شمسی (اکتبر ۲۰۲۴) و در نزدیکی سالگرد جنگ ۲۰۲۳ غزه، رژیم اسرائیل در جریان هجوم خود به لبنان اقداماتی مرتبط با فضای بحث به انجام رساند. بر اساس گزارش‌ها، ارتش این رژیم با حمله به مناطق جنوبی لبنان از جمله روستای مارون الرأس، در نزدیکی مرز، پرچم این رژیم را در فضای موسوم به «بوستان ایران» قرار دادند و بخش‌هایی از آن را تخریب نمودند. این پارک در سال ۲۰۰۶ میلادی / ۱۳۸۹ شمسی، توسط دولت وقت ایران در این منطقه افتتاح شد و در شباهت با پارک‌های موضوعی، شامل تفرجگاه‌ها و ماکت‌هایی از چند بنا است (بن‌دیوید، ۲۰۲۰؛ فابیان، ۲۰۲۴). از سوی دیگر، این رژیم جاذبه‌ها و مکان‌های تاریخی و دینی متعددی را در لبنان مورد هدف قرار داد. در کنار این تخریب‌ها، خبر کشته‌شدن یکی از باستان‌شناسان این رژیم در جنوب لبنان که برای مقاصد مبهم در این منطقه حضور داشته است نیز اعلام شد (گرسائود، ۲۰۲۴). این امر می‌تواند حاکی از پیشبرد اهداف دیگری از جنگ توسط این رژیم نیز باشد که با فعالیت‌های باستان‌شناسانه‌ی دیگر مرتبط گردد.

جدول ۹- دلالت‌های حاکمیتی و سیاستی مرتبط با رژیم اسرائیل (دسته پنجم)

کد	کدگذاری سطح ۱ (زمینه)	کد	کدگذاری سطح ۲ (جزئیات دلالت)
J5	اقدامات مرتبط با پارک‌ها و فضاهای موضوعی و باستان‌شناسی در زمان جنگ اخیر غزه و یورش به جنوب لبنان (مهر ۱۴۰۳ش)	J5-1	تخریب پارک موضوعی موسوم به «بوستان ایران» در روستای مرزی «مارون الرأس» در حین تهاجم به جنوب لبنان با نمایش جنگ و خشونت نمادین علیه ایران و قرار دادن پرچم رژیم اسرائیل در آن
		J5-2	پیشبرد مبهم مقاصد باستان‌شناسانه در حین جنگ به‌عنوان موضوع مجانب با فضاهای موضوعی دینی برای رژیم اسرائیل با کشته شدن یکی از افراد ارسال شده به جنوب لبنان

1. Ben-David, L.
2. Fabian, E.
3. Goursaud, L.

۲-۲. دلالت‌های حاکمیتی و سیاستی مرتبط با مسیحیت در آمریکا (و چند کشور معدود)
 در این قسمت، چهار دسته از دلالت‌های حاکمیتی و سیاستی مرتبط با مسیحیت در آمریکا (و چند کشور معدود) در قالب جداول جداگانه مورد بررسی قرار می‌گیرد. موارد موجود در ذیل هر دسته پس از ارائه‌ی توضیحات مربوطه و به ترتیب اشارات زمانی ارائه می‌شود.
 موضوع دینی و حاکمیتی «سرزمین مقدّس» یکی از مهم‌ترین مقولاتی است که در فضای مجموعه‌ها و پارک‌های موضوعی مسیحی، با ایجاد نمونه‌ها و مدل‌های متعدّدی دنبال شده است. وارتون^۱ (۲۰۰۶) در فصلی جداگانه از کتاب خود با عنوان «اورشلیم شکوه‌مند: امپریالیسم، جهانی شدن و هویت‌یابی» سرزمین مقدّس به‌عنوان یک تم پارک، از منظر انتقادی به توصیف بسیاری از پروژه‌های مرتبط با این شهر در سطح جهانی پرداخته است. در پژوهش‌های دیگری مانند لانگ^۲ (۲۰۰۳) و فلدمن و ران (۲۰۱۱) بر اهمیت جنبه‌ی افسانه‌ای «سرزمین مقدّس» برای مسیحیان و خصوصاً پروتستان‌ها تأکید شده است. در این مبحث، می‌توان به بسیاری پارک‌های موضوعی مانند تجربه سرزمین مقدّس (آمریکا)، «سرزمین مقدّس [در] آمریکا» (دو نمونه در آمریکا) و تیرا سانتا (آرژانتین) اشاره نمود. یکی از اولین نمونه‌های مدرن بر اساس پژوهش تیلور^۳ (۲۰۲۴)، «پارک فلسطین» است که در فضای باز مؤسسه‌ی چاتاکوا^۴ در نیویورک و در سال ۱۸۷۴ تأسیس شده بود. این بازنمایی‌ها با درنظرگرفتن نمایش‌ها، صحنه‌پردازی‌ها، فضاسازی‌های فیزیکی و سایر عناصر با توجه به توصیفات کتاب مقدّس و سلايق سازنده صورت گرفته است.

جدول ۱۰- دلالت‌های حاکمیتی و سیاستی مرتبط با مسیحیت در آمریکا و چند کشور معدود (دسته اول)

کد	کدگذاری سطح ۱ (زمینه)	کد	کدگذاری سطح ۲ (جزئیات دلالت)
C1	تمرکز بر «سرزمین مقدّس» به‌عنوان مقوله‌ی جالب توجه در میان مسیحیان در تعدادی از پارک‌ها و فضاهای موضوعی	C1-1	برجسته‌سازی مفهوم دینی و حاکمیتی «سرزمین مقدّس» به‌عنوان یکی از مهم‌ترین موضوع‌های محوری در پارک‌ها و فضاهای مسیحی
		C1-2	بازنمایی نمایشی از فضاهای شهر اورشلیم و برخی مقولات دیگر در انواع قالب‌های هنری و سرگرمی با استفاده از ماجراها و اشارات کتاب مقدّس و با تمرکز نمودن بر مخاطبان مسیحی

1. Wharton, A. J.
2. Long, B. O.
3. Taylor, C.
4. Chautauqua

مولتر (۲۰۱۸) در ضمن مقایسه‌ی دو بازنمایی از «سرزمین مقدس» در قالب پارک‌های تیرا سانتا در آرژانتین و تجربه‌ی سرزمین مقدس در آمریکا به پیشینه‌ی اختلافات بین‌دینی مربوط به آرژانتین در دهه‌ی ۱۹۹۰ میلادی اشاره می‌کند. بر این اساس، حکومت وقت آرژانتین در کنار اهداف دیگر، مانند تبدیل این منطقه به فضای دوستدار محیط‌زیست (سانچز^۱، ۲۰۱۲)، این پارک را با رویکرد سکولار و گرایش اعتقادی مسیحیت کاتولیک می‌سازد (مولتر، ۲۰۱۸). در این پارک، علاوه بر فضاهای مسیحی و یهودی، مدل‌هایی از مسجداً لاقصی، خانه‌ی مهاتما گاندی و بیمارستان خانم مری ترزا نیز ساخته شده است.

جدول ۱۱- دلالت‌های حاکمیتی و سیاستی مرتبط با مسیحیت در آمریکا و چند کشور معدود (دسته دوم)

کد	کد گذاری سطح ۱ (زمینه)	کد	کد گذاری سطح ۲ (جزئیات دلالت)
C2	تأسیس پارک موضوعی دینی مسیحی با هدف اثرات دینی و اجتماعی در آرژانتین	C2-1	استفاده از ظرفیت پارک‌های موضوعی برای تزریق آرامش به جامعه در میانه‌ی اختلافات دینی آرژانتین در دهه‌ی ۱۹۹۰ میلادی با ساخت پارک مسیحی با نمادها و ماکت‌های متنوع

پارک تجربه سرزمین مقدس^۲ در آمریکا به‌عنوان یکی از نمونه‌های برجسته در فضای مسیحیت، دو دوره‌ی مدیریتی را تا پیش از تعطیل شدن در ذیل شرکت‌های زایونز هوب^۳ و شبکه‌ی تلویزیونی مسیحی تی‌بی‌ان^۴ تجربه نمود. محققان در پژوهش‌های مربوط به این دو دوره به موضوع‌های عقیدتی و سیاسی گوناگونی مانند اعتراض یهودیان به مدیریت اول، ترویج ضدیت با اسلام، گرایش به رژیم اسرائیل و همچنین، پرداختن به موضوع‌های ملی‌گرایانه‌ی آمریکایی اشاره نموده‌اند. استاکدیل (۲۰۰۴) با بررسی گرایش‌های ضداسلامی پس از ماجرای ۱۱ سپتامبر، به پنج نکته در مورد ارجاعات پیام‌های ادراکی از پارک در دوران مدیریت اول اشاره می‌کند: تأکید بر عاملیت مسلمانان در ماجرای ۱۱ سپتامبر، معرفی منطقه‌ی غرب آسیا (خاورمیانه) به‌عنوان منطقه‌ای شرور و شیطانی، موضوعیت نداشتن مسئله‌ای به نام «ملت فلسطین»، اهمیت تشکیل رژیم اسرائیل و مقابله با خشونت علیه آنها در دوران پایانی (آخرالزمان) و لزوم حرکت به سوی جنگ مقدس دیگری علیه اسلام توسط مسیحیان.

1. Sánchez, S. I.
2. HLE
3. Zion's Hope
4. Trinity Broadcasting Network (TBN)

لوکنزبول و ففرد (۲۰۰۷) نیز سه گرایش جدی مدیریت پارک در همین دوران را شناسایی می‌کنند: گرایش به عیسی (ع)، گرایش به رژیم اسرائیل و گرایش‌های ضد اسلامی. بنا بر نظر کراکت و دیویس^۱ (۲۰۱۶)، سه پیام مفهومی مورد تأکید در این پارک در سال‌های ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۲ در زمان مدیریت دوم شامل «رستگاری، ارتباط ویژه با امور مقدّس و استثنایی پنداری آمریکایی»^۲ است که از موضوع‌های مهم برای اثرگذاری بر اونجلیست‌ها و پروتستان‌های آمریکایی محسوب می‌شوند. رویکرد پارک در ترویج موضوع ملی‌گرایانه مانند حمایت از ارتش آمریکا در پژوهش خمیلفسکا-شلايفر (۲۰۱۷) نیز مورد اشاره قرار دارد.

جدول ۱۲- دلالت‌های حاکمیتی و سیاستی مرتبط با مسیحیت در آمریکا و چند کشور معدود (دسته سوم)

کد	کدگذاری سطح ۱ (زمینه)	کد	کدگذاری سطح ۲ (جزئیات دلالت)
	برجسته‌سازی فضای مسیحی، آمریکایی، حمایت از رژیم اسرائیل و جوّ ضدّ اسلامی در پارک تجربه سرزمین مقدّس (HLE) در آمریکا	C3-1	بروز اختلاف با سازمان‌ها و گروه‌هایی یهودی در آمریکا با توجه به تغییر دین مالک اولیه‌ی پارک از یهودیت به مسیحیت و گرایش‌های دیگر وی
		C3-2	تعبیه‌ی عناصر فرهنگ ملی آمریکایی در پارک با ارزش‌گذاری و احترام در قبال ارتش آمریکا در ارتباط با یورش آمریکا به غرب آسیا
		C3-3	اشاعه‌ی محتوای ضدّ مسلمانان و منطقه‌ی غرب آسیا (خاورمیانه) در دوران پس از ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ توسط مدیریت پارک
		C3-4	ترویج گرایش آخرالزمانی مربوط به موجه بودن هویت رژیم اسرائیل، ضرورت مقابله با خشونت علیه آن و الزام به مواجهه با مسلمانان با استفاده از ارجاعات شبه‌دینی

علاوه بر «سرزمین مقدّس»، مباحث مربوط به خلقت و کشتی نوح (ع) و تفاوت آن با نظریات علمی معاصر از موضوع‌های مورد توجه در بخش‌هایی از مسیحیت است که در فضاهای موسوم به «موزه‌های خلقت» و برخی پارک‌ها در داخل و خارج از آمریکا مورد توجه قرار دارد. مجموعه‌های «مواجهه با کشتی نوح (ع)» و «موزه‌ی خلقت» در ایالت کنتاکی دو نمونه‌ی مطرح در این فضا هستند که تحت مدیریت سازمان «پاسخ‌های سفر پیدایش»^۳ اداره می‌شوند. علاوه بر مبحث سیاستی ترویج دوگانگی میان روایت‌های علم و دین از خلقت، خبرهای مربوط به ارتباطات برخی

1. Crockett, D., & Davis, L.

2. Redemption, authentic connection to the sacred, and American exceptionalism

3. Answers in Genesis (AiG)

چهره‌های جمهوری‌خواه (مایک جانسون، رئیس فعلی (۴۶م) مجلس نمایندگان آمریکا) با این مجموعه برای دریافت مجوز معافیت مالیاتی در سال‌های گذشته نیز مطرح بوده است (تیت، ۲۰۲۳). بر خلاف سرانجام پارک «تجربه سرزمین مقدس»، مجموعه AiG بر اساس آخرین اخبار در حال گسترش محدود فعالیت‌های خود در آمریکاست (هم، ۲، ۲۰۲۵).

جدول ۱۳- دلالت‌های حاکمیتی و سیاستی مرتبط با مسیحیت در آمریکا و چند کشور معدود (دسته چهارم)

کد	کدگذاری سطح ۱ (زمینه)	کد	کدگذاری سطح ۲ (جزئیات دلالت)
C4	بازنمایی ماجرای کشتی نوح (ع) و خلقت به‌عنوان موضوع‌ها و باورهای برجسته‌ی مسیحی و مورد اشاره در کتاب مقدس	C4-1	ترویج دوگانگی رویکرد کتاب مقدس با یافته‌های علمی برای توضیح مقوله‌ی خلقت در پارک‌ها و فضاهای موضوعی مسیحی
		C4-2	حواشی مربوط به مشارکت برخی از چهره‌های جمهوری‌خواه در فرآیندهای مربوط به معافیت‌های دولتی پارک «مواجهه با کشتی نوح (ع)» در آمریکا در سال‌های قبل

۳-۲. دلالت‌های حاکمیتی و سیاستی مرتبط با اسلام

دلالات‌های حاکمیتی و سیاستی مربوط به نمونه‌های شناسایی‌شده در اسلام در قالب سه دسته و پس از ارائه‌ی توضیحات مربوط به هر دسته، به ترتیب اشارات زمانی موجود در دلالت‌ها ارائه می‌شود. برخی اخبار و فعالیت‌های مربوط به کشورهای اسلامی در سال‌های اخیر در عربستان سعودی، امارات، مالزی و ایران در ارتباط با یکدیگر قابل بررسی هستند. گرایش عربستان سعودی به پروژه‌های حجیم با برخی سرمایه‌گذاری‌ها در بخش فرهنگی و دینی نیز همراه بوده است. به‌عنوان نمونه می‌توان به نمایشگاه مربوط به هجرت رسول الله (ص) در شهرهای ظهران (مرکز فرهنگ جهانی ملک عبدالعزیز، موسوم به «اثراء») و ریاض و «نمایشگاه و موزه‌ی بین‌المللی زندگی‌نامه‌ی پیامبر (ص) و تمدن اسلامی»^۳ در شهرهای مکه، مدینه، رباط (مراکش)، داکار (سنگال) و نواکشوت (موریتانی) اشاره نمود. امارات فعالیت متفاوتی با راه‌اندازی «پارک قرآنی دبی» به‌عنوان باغ گیاهان قرآنی در کنار فضاسازی‌هایی از معجزات برخی از پیامبران انجام داده است. این نمونه‌ها حاکی از استفاده‌ی موردی از مفاهیم اسلامی در فضاها و پارک‌های موضوعی با تمرکز بر عناصر دینی

1. Tait, R.

2. Ham, K.

3. The International Fair and Museum of the Prophet's Biography and Islamic Civilization

عام است (تحریریه گلف نیوز^۱، ۲۰۱۹؛ تحریریه سعودی گزت^۲، ۲۰۲۲؛ شرکت السلام^۳، ۲۰۲۵).
 گرایش دیگری با اثر پذیرفتن از رویکرد ساخت مدل‌ها و ماکت‌های بزرگ از بناها و مکان‌های مهم، به‌عنوان تجربه‌ای مشهور در سطح بین‌المللی قابل مشاهده است. برای نمونه می‌توان به «پارک تمدن اسلامی» در مالزی با ماکت‌هایی از ۲۳ مسجد و بنای عبادی اسلامی در کنار برخی تفریحات جنبی (موال اولوآس^۴، ۲۰۱۶) و همچنین، فضای نمایشگاهی برگزار شده در سال ۲۰۲۴ میلادی / ۱۴۰۳ شمسی با عنوان «سرزمین تمدن‌های کشورهای حوزه مقاومت» مشتمل بر نمادهای فرهنگی از کشورهای ایران، عراق، سوریه، لبنان، یمن و فلسطین در کنار برنامه‌های جنبی در ایران (تهران) اشاره نمود. این نمایشگاه در برخی رسانه‌های خارجی که به شهادت آقای اسماعیل هنیه پس از بازدید از این مجموعه پرداخته بودند، با عنوان «تم‌پارک» مورد اشاره قرار گرفت (عبدالرحیم و لیونی^۵، ۲۰۲۴).

جدول ۱۴ - دلالت‌های حاکمیتی و سیاستی مرتبط با اسلام (دسته اول)

کد	کدگذاری سطح ۱ (زمینه)	کد	کدگذاری سطح ۲ (جزئیات دلالت)
II	توسعه‌ی فضاها و پارک‌های موضوعی دینی معدود با مضامین عمومی اسلامی	II-1	گرایش محدود به بازنمایی موضوع‌های کلی اسلامی در پارک‌ها و فضاها و موضوعی با مصادیقی همچون هجرت رسول الله (ص) (عربستان سعودی) و مقولات (گیاهان) و ماجراهای (معجزات پیامبران (ع)) مورد اشاره در قرآن (امارات)
		II-2	ساخت مجموعه‌ای از ماکت‌ها و مدل‌های بزرگ‌مقیاس به‌عنوان تجربه‌ای مشهور در پارک‌ها و فضاها و موضوعی بین‌المللی، با استفاده از بناهای مهم در جغرافیای اسلام (مالزی) یا عناصر فرهنگی بخشی از کشورهای غرب آسیا (خاورمیانه) (ایران)

فضای متعلق به حزب‌الله لبنان در منطقه‌ی ملیتا در جنوب لبنان با عنوان «موزه گردشگری مقاومت» و همچنین، «باغ‌موزه انقلاب اسلامی و دفاع مقدس» و برخی مکان‌های سرگرمی کودکان در ایران، از جمله‌ی نمونه‌هایی هستند که به‌عنوان «پارک موضوعی» شناخته می‌شوند. در هر یک از این موارد، با استفاده از عناصر فیزیکی و فناورانه، روایت‌های چندبعدی از فضای

1. Gulf News Staff
2. Saudi Gazette Staff
3. Al-Salam Company (ASC)
4. Moal-Ulvoas, G. M.
5. Abdulrahim, R., & Livni, E.

مرتبط با تقابلات نظامی منطقه‌ی غرب آسیا ارائه شده است. این فضاها در برخی پژوهش‌ها (ریوتی^۱، ۲۰۲۰؛ ری‌گارسیا و همکاران^۲، ۲۰۲۰) یا رسانه‌های خارجی (کنت^۳، ۲۰۱۰؛ فیشر^۴، ۲۰۱۰؛ آرمسترانگ^۵، ۲۰۱۶؛ بروک^۶، ۲۰۱۶؛ فیهی^۷، ۲۰۲۳) با غرض‌ورزی در ارتباط با مفاهیمی همچون تحمیل فضای فکری، آموزش تیراندازی به کودکان، خشونت و جنگ، تروریسم و غیره معرفی شده‌اند. این موضوع علاوه بر آشکار ساختن رویکرد این رسانه‌ها، حاکی از ضرورت طراحی‌های هوشمندانه بر مبنای عمق ارزش‌ها و باورهای راهبردی است.

جدول ۱۵- دلالت‌های حاکمیتی و سیاستی مرتبط با اسلام (دسته دوم)

کد	کدگذاری سطح ۱ (زمینه)	کد	کدگذاری سطح ۲ (جزئیات دلالت)
I2	طراحی فضاهای موضوعی شبه‌پارک در ارتباط با تقابلات نظامی و دارای اشارات دینی و معنوی	I2-1	استفاده از عناصر فناورانه و فیزیکی برای تشریح ابعاد تقابلات سخت نظامی در منطقه غرب آسیا با اشارات دینی و معنوی مانند موزه گردشگری مقاومت حزب‌الله (لبنان) و باغ‌موزه انقلاب اسلامی و دفاع مقدس (ایران)
		I2-2	غرض‌ورزی در معرفی سوگیرانه‌ی این پارک‌ها و فضاها و برخی فضاهای سرگرمی برای کودکان (ایران) در برخی از رسانه‌های خارجی

در برخی موارد معدود مانند پارک مربوط به فیلم مُلک سلیمان (ع) (مورد اشاره در گزارش مؤذن، ۱۳۹۸ش) و فضاهای مربوط به فیلم محمد رسول الله (ص) (پین، ۲۰۱۹ب)، تلاش برای پیشبرد ابتکارات هنری بینارسانه‌ای و ترارسانه‌ای در مورد ماجراها و مفاهیم دینی و مشتعل بر موضوع‌های راهبردی قابل مشاهده است. در فضای محتوایی مرتبط با هر دو نمونه، ارجاعات مهمی برای مقابله با روایت‌های مخدوش موجود در سطح بین‌المللی در ارتباط با انبیاء و رسولان (ع) به چشم می‌خورد (پاک‌شیراز^۸، ۲۰۱۶؛ پاک‌شیراز، ۲۰۲۴)؛ اگرچه بر اساس اخبار، نمونه‌ی اول در فرآیندهای مربوط به عملیاتی‌سازی متوقف شده و نمونه‌ی دوم نیز با نبود فضاسازی مناسب و خطر تخریب روبرو است (خبرگزاری دانشجو، ۱۳۹۵ش؛ خبرگزاری تسنیم، ۱۳۹۷ش). این در حالی

1. Rivetti, P.
2. Rey-García, P. et al.
3. Kent, T.
4. Fisher, M.
5. Armstrong, J.
6. Burke, D.
7. Fahey, R.
8. Pak-Shiraz, N.

است که طراحی و اجرای تولیدات هنری و رسانه‌ای مربوط به ریشه‌های فکری، دینی و تاریخی مربوط به مقابله با صهیونیسم و رژیم اسرائیل با تحلیل اشارات مربوطه در منابع دینی متقن مانند قرآن با توجه به چشم‌انداز تحولات پیش‌رو از اهمیت بالایی برخوردار است.

جدول ۱۶- دلالت‌های حاکمیتی و سیاستی مرتبط با اسلام (دسته سوم)

کد	کدگذاری سطح ۱ (زمینه)	کد	کدگذاری سطح ۲ (جزئیات دلالت)
I3	طرح‌ریزی فضاها و پارک‌ها با رویکرد هنری بینارسانه‌ای و ترارسانه‌ای و برخوردار از ارجاعات راهبردی دینی و حاکمیتی	I3-1	مفهوم‌سازی و روایت‌پردازی هنری بینارسانه‌ای و ترارسانه‌ای در مورد موضوع‌های مرتبط با شرایط فعلی و دورنمای راهبردی در نمونه‌هایی مانند پارک سلیمان‌لند (ایران) و فضاها‌ی مربوط به فیلم محمد رسول الله (ص) (ایران)
		I3-2	ضرورت جریان‌سازی فکری، فرهنگی و رسانه‌ای برای مقابله با روایت‌سازی‌های مخدوش در مورد مباحث ایمانی و دینی در سطح جهانی
		I3-3	فقدان فضای هماهنگ و مساعد برای طراحی و ساخت فضاها و پارک‌های موضوعی با محتوای راهبردی در ایران

بحث و نتیجه‌گیری

بر اساس آنچه بیان شد، دلالت‌های حاکمیتی و سیاستی معناداری در ارتباط با پارک‌ها و فضاها‌ی موضوعی دینی وجود دارد. با امتداد و تشدید تقابلات منطقه‌ای و جهانی در تقاطع حاکمیت‌های منتسب به اسلام، یهودیت و مسیحیت، بررسی این نوع دلالت‌ها که دارای پتانسیل اثرگذاری بر فضای فکری جمعی هستند و بازتاب مشخصی در فضای رسانه‌ای دارند، اهمیت می‌یابد. در سطح کلان‌تر، ضرورت روایت هدفمند و عالمانه از ماجراهای قرآنی مربوط به انبیاء و پیامبران (ع) با توجه به چشم‌انداز دین در سطح جهانی و خوانش‌های تحریف‌شده‌ای که به فضاها‌ی هنری راه یافته‌اند، خصوصاً برای کشورها‌ی دارای پیوند عمیق‌تر با دین مانند کشورها‌ی اسلامی، روشن‌تر می‌شود. این مبحث در فضای درون‌گفتمانی از منظر آینده‌پژوهی دینی نیز اهمیت دارد و از این رو، در قالب پروژه‌های مشترک بین‌المللی قابل پیگیری است.

در این تحقیق سعی شد تا در کنار معرفی پارک‌ها و فضاها‌ی موضوعی دینی، با مرور مهم‌ترین دلالت‌های حاکمیتی و سیاستی بر ضرورت اتخاذ منظر آینده‌نگر در سیاست‌گذاری و مقابله با غفلت و سوگیری در استفاده از ظرفیت‌ها تأکید شود. دلالت‌های مربوطه در قالب ۱۲ زمینه (کدگذاری سطح ۱) و ۲۶ دلالت مشروح (کدگذاری سطح ۲) مورد بررسی قرار گرفت. بر اساس یافته‌ها، علی‌رغم فاصله گرفتن جامعه‌ی کلاسیک مسیحی از نمونه‌های به‌روز و معدود بودن موارد مربوط به اسلام که در پژوهش‌هایی مانند پین (۲۰۱۹ب) و رز (۲۰۲۱) نیز اشاره شده است، دلالت‌های

متعدّد و جدیدی در ارتباط با انواع جاذبه‌ها در رژیم اسرائیل وجود دارد که عملاً توأم با غلبه‌ی جنبه‌ی هویتی رژیم بر اشارات دینی مربوطه است.

جمع‌بندی دلالت‌های حاکمیتی و سیاستی بیان‌شده در مورد رژیم اسرائیل حاکی از پیوند میان مفهوم پارک‌ها و فضاهای موضوعی با گفتمان نخبگانی و عمومی رژیم است. این پیوند با نمودهای بیرونی در سطح توسعه‌ی گردشگری دینی حول مناطق تاریخی و مرتبط با کتاب مقدّس، اشاعه‌ی فعالیت‌های باستان‌شناسانه در درون و بیرون جغرافیای فرضی و برخی اقدامات نظامی و جنگی همراه شده است. بررسی اهداف احتمالی رژیم در این بحث به پژوهش‌های بیشتری نیاز دارد، اما می‌توان موضوعاتی نظیر اثبات مالکیت سرزمینی، اهداف مالی، روایت‌سازی‌های مخدوش با خوانش صهیونیستی و زمینه‌سازی برای اقدامات حاکمیتی بعدی را به اختصار برشمرد. در این بین، توجه به نظریاتی مانند گرایش‌های آخرالزمانی خاص در صهیونیسم (برای نمونه ن.ک. به: الدرودندی^۱، ۲۰۱۴؛ روحانا و همکاران^۲، ۲۰۲۱) و رویکرد سیاسی و دینی در سانسور اختلافات با مسیحیان در مورد مسائلی مانند جایگاه عیسی (ع) (برای نمونه ن.ک. به: لاسکر^۳، ۲۰۰۶؛ جوحانن^۴، ۲۰۲۱) و ماجراهای تاریخی دیگری مانند اتهام سحر و جادو به ایشان علی‌رغم گرایش ساکنان ناصره به آن (برای نمونه ن.ک. به: اینستون بروئر^۵، ۲۰۱۱؛ ون در لوس^۶، ۱۹۶۵) قابل توجه است. تحلیل نمونه‌های مرتبط با مسیحیت در آمریکا و چند کشور معدود دیگر، حاکی از نبود جریان زنده و پویا، علی‌رغم وجود مصادیق متعدّد در گذشته و حال است. این موضوع همسو با برخی داده‌های جدید مانند مطالعه چشم‌انداز دینی (RLS)^۷ مؤسسه پیو (۲۰۲۵) در مورد گرایش‌های دینی در آمریکا است که به کاهش مستمر تعداد مسیحیان و افراد متمایل به اعمال دینی در دو دهه‌ی اخیر اشاره دارد (اسمیث و همکاران^۸، ۲۰۲۵). اگرچه سرعت این روند کاهشی بر اساس برخی نظریات متوقف شده است (همان) و بر این اساس، ممکن است در آینده تحولات متفاوتی واقع شود. برخی گروه‌های مسیحی در این حوزه فعالیت بیشتری داشته‌اند و به جهت‌گیری (سوگیری) مفهوم «سرزمین مقدّس» و رژیم اسرائیل، ترویج روایت‌های متفاوت با علم و یا

1. Aldrovandi, C.
2. Rouhana, N. N. et al.
3. Lasker, D.
4. Johanan, K. B.
5. Instone-Brewer, D.
6. Van der Loos, H.
7. Religious Landscape Study (RLS)
8. Smith, G. A. et al.

اشاعه‌ی ضدیت با اسلام پرداخته‌اند. در بعضی موارد نیز گرایش‌هایی مانند حمایت از محیط‌زیست یا ترویج فرهنگ مدارا قابل مشاهده است. با وجود آنکه میزانی از حمایت‌های نهادی از این نمونه‌ها در آمریکا، آرژانتین و هنگ کنگ قابل مشاهده است، اما به نظر می‌رسد در بین عموم مسیحیان، اشارات شبه‌دینی ناظر به مفاهیم فانتزی یا فراطبیعی در فضاهای غیردینی اثرگذاری بیشتری دارد.

پارک‌ها و فضاهای اسلامی مشتمل بر نمونه‌هایی معدود با کارکرد نمایشگاهی و توریستی، مواردی با رویکرد بازنمایی عناصر مربوط به تقابل نظامی با اشارات دینی و معنوی و برخی طرح‌های مهم و ناتمام است. در کنار سوگیری و غرض‌ورزی در برخی از رسانه‌های خارجی در مورد نمونه‌های مرتبط با تقابل نظامی، در برخی کشورهای اسلامی عملاً گرایش به ایجاد پارک‌ها و فضاهای موضوعی مربوط به مفاهیم و پدیده‌های هنری، رسانه‌ای یا تجاری غیردینی (مربوط به شرکت دیزنی، تیم‌های ورزشی، انیمه‌های ژاپنی و غیره) غلبه دارد (تحریریه رویترز، ۲۰۲۴؛ کرکلند و فائز،^۲ ۲۰۲۴؛ میچل،^۳ ۲۰۲۴؛ چمپلسکی،^۴ ۲۰۲۵). تمامی این موارد در حالی است که ناهماهنگی و غفلت در پیگیری پروژه‌های ناظر به موضوعات راهبردی با رویکرد بینارسانه‌ای و ترارسانه‌ای در کشورهایی همچون ایران، حاکی از فقدان فهم عمیق از این پدیده است. توجه به این فضاها در کشورهای اسلامی با توجه به نکات بیان‌شده در مورد رژیم اسرائیل و نمونه‌های مربوط به مسیحیت، نظرات مربوط به افزایش اقبال به ژانر هنرهای نمایشی با محتوای ایمانی و دینی (برای نمونه ن.ک. به: ای‌اس گای،^۵ ۲۰۲۴) و بروز ترکیبات پیچیده از دین، سیاست و میتولوژی (اسطوره‌شناسی یا افسانه‌شناسی) در جهان (اورنلا، ۲۰۲۵) اهمیت دوچندان می‌یابد. بر این اساس، با توجه به روایت‌پردازی‌های مخدوش و عمق محدود محتوایی از مفاهیم مربوط به ادیان ابراهیمی (ع)، باید با گذر از چارچوب‌های تقلیل‌گرا به تولید روایت‌های دقیق، مستند و در عین حال جذابی روی آورد که به ایجاد بینش و معرفت اصیل در سطح داخلی، منطقه‌ای و بین‌المللی منجر شود. با توجه به نظریات مربوط به تحوّل و تکامل مفهوم گردشگری دینی (ایلیف، ۲۰۲۰)، مسیر ایده‌پردازی‌های جدید در این حوزه ضروری و ممکن به نظر می‌رسد. در این بحث، پارک‌ها و فضاهای موضوعی به‌عنوان رسانه‌های جدیدی شناخته می‌شوند که با ارائه‌ی سطح

1. Reuters Staff
2. Kirkland, A., & Faez, R.
3. Mitchell, B.
4. Chmielewski, D.
5. ES Guy
6. Iliev, D.

جدیدی از ادغام بینارسانه‌ای و ترارسانه‌ای، تجربه، تعامل و سرگرمی، با ماندگاری و قدرت انتقال بالا در عرصه بین‌الملل به فعالیت می‌پردازند (میترمیر^۱، ۲۰۲۰؛ آنتون کلیو و همکاران، ۲۰۲۳). مهم‌ترین پیشنهاد این تحقیق، تلاش برای شناخت جزئیات مربوط به مفاهیم و ماجراها در منابع دینی با رویکرد عمیق معرفتی در کنار طراحی ابعاد فرمی از حیث هنر و فناوری و سایر جنبه‌های مدیریتی و اقتصادی است. می‌توان اهمیت این موضوع را با نگاهی به آثاری مانند فضاهای متعلق به شرکت ژاپنی تیم‌لب^۲ (ن.ک. به: کوتز^۳، ۲۰۲۴) در مقایسه با بازنمایی فضاهای موسوم به جهنم در فرهنگ‌ها و آیین‌های شرقی (و حتی مواردی در ایران) که عمدتاً با سطح محتوایی و فرمی نازل اجرا شده‌اند، درک نمود (هوسارسکی^۴، ۲۰۲۱؛ گریم‌کنارد^۵، ۲۰۲۵). بر این اساس، بایستی حکمرانی و سیاست‌گذاری صحیح در مورد فضا‌سازی‌ها و برنامه‌های مرتبط با بروزات دین در جامعه به صورت جدی مد نظر بازیگران نهادی ذی‌ربط و سایر موجودیت‌ها، خصوصاً در کشورهای دارای وجهه‌ی دینی همچون کشورهای اسلامی قرار گیرد. با توجه به اخبار، توسعه برخی ایده‌های جدید در قالب‌های ترکیبی با فضاهای مجازی (مانند انواع متاورس‌ها و بازی‌ها) یا فضاهای فیزیکی با سطوح فناوری بالا عملی به نظر می‌رسد (میچل، ۲۰۲۲؛ میچل، ۲۰۲۳). امید است با شکل‌گیری جریان پژوهشی و امتداد آن در حوزه‌ی عملیاتی، استفاده از انواع این فضا‌سازی‌ها و سرگرمی‌ها در راستای تعمیق بینش در جبهه‌های فکری داخلی و جهانی صورت پذیرد.

منابع و مأخذ

اسدی ملک جهان، ف، گیل امیررود، ن، صلواتیان، س. م. (۱۳۹۸). تجربه فضایی روایت و معماری: نقش روایت مکان در بهبود کیفیت فضای موزه‌های نوین ایران. *اندیشه معماری*، ۶، ۱۹۰-۲۰۳.

خبرگزاری برنا (۱۴۰۳). «نخستین شهرسازی معارفی پایتخت افتتاح شد. دسترسی در:

<https://borna.news/fa/news/2162127>

خبرگزاری تسنیم (۱۳۹۷). تخریب لوکیشن فیلم محمد رسول الله (ص) در عسلویه متوقف شد. دسترسی

در: <https://www.tasnimnews.com/fa/news/1397195950/11/12>

خبرگزاری دانشجو (۱۳۹۵). سرنوشت شهرک میلیاردی فیلم محمد رسول الله (ص). دسترسی در:

<https://snn.ir/fa/news/518964>

1. Mittermeier, S.
2. TeamLab
3. Coates, C.
4. Husarski, R.
5. Greyman-Kennard, D.

- دانایی‌فرد، ح. (۱۳۹۵). روش‌شناسی مطالعات دلالت پژوهی در علوم اجتماعی و انسانی: بنیان‌ها، تعاریف، اهمیت، رویکردها و مراحل اجرا. *روش‌شناسی علوم انسانی*، ۲۲(۸۶)، ۷۱-۳۹.
- رستمی، م. (۱۴۰۳). بررسی تاثیرپذیری مخاطبان از عناصر یادمانی موزه جنگ بر مبنای مؤلفه‌های مبتنی بر نمادشناسی (نمونه موردی: مخاطبان موزه ملی انقلاب اسلامی و دفاع مقدس)، نگره، ۷۱، ۱۴۰-۱۲۱.
- روح‌اللهی خراسانی، ع. (۱۳۸۷). دین، فرهنگ و فناوری اطلاعات: حوزه علمیه تشیع و لزوم ایجاد پارک علمی علوم اسلامی. *ره‌آورد نور*، شماره ۲۲، ۲۵-۲۲.
- زینلیان بروجنی، ح (۱۴۰۱). تم‌پارک: قالب فراموش‌شده انتقال مفاهیم دینی به نسل جوان. *خبرگزاری برنا*، دسترسی در: <https://borna.news/fa/news/1418344>
- شعرباف تبریزی، س (۱۳۹۵). از بوستان اسلامی در چین تا پارک تفریحی در مشهد. *خبرگزاری فارس*، دسترسی در: <https://farsnews.ir/Culture/147168510000196627>
- عادل، ز؛ رفیعیان، م؛ ایمانی جاجرمی، ح. (۱۳۹۸). تدوین چارچوب نظری معرفت‌شناسی مکان در مطالعات میان‌رشته‌ای. *پژوهش‌های جغرافیای انسانی*، ۵۱(۴)، ۹۲۹-۹۱۱.
- مؤذن، ع. (۱۳۹۸). جزئیات تازه از سریال ملک سلیمان (ع)، «سلیمان‌لند» احداث می‌شود. *خبرگزاری مهر*، دسترسی در: <https://www.mehrnews.com/news/4637799>
- مؤذنی، ع. (۱۴۰۳). سفر به غرب آسیا در سرزمین تمدن‌ها. *خبرگزاری فارس*، دسترسی در: <https://farsnews.ir/atiyekbari/1722434460882885937>
- مؤسسه مه‌اد رسانه‌پژوه (بی‌تا). تم‌پارک قرآن و کودک قصص قرآنی. دسترسی در: *تم‌پارک-قرآن-و-کودک-قصص-قرآنی-مه‌اد-رسانه-پژوه* <https://abaadiran.ir/products>
- مرکز آفرینش و توسعه فضاهای هنری سراج (بی‌تا)، تخصص‌های کاری، تم‌پارک. دسترسی در: *تم‌پارک* <https://saraaj.org/skills>
- مرکز رصد فرهنگی کشور (۱۴۰۲). نگاهی به پارک‌های موضوعی در جهان. دسترسی در: <https://ircud.ir/Media/PDF/1403.pdf.638602755413368496/05/06>
- مومنی، ک. (۱۴۰۲). مطالعه تحلیلی یادمان‌های نماد محور و مفهوم‌محور دفاع مقدس با تأکید بر انتقال ارزش‌ها و خاطرات آن دوران به نسل‌های بعد. نگره، ۶۷، ۲۲۸-۲۰۹.
- میناتور سجادی، آ؛ محمدزاده، ش؛ بوعلی زاده، ن. (۱۳۹۴). منظر روایی خطوط؛ باغ‌موزه دفاع مقدس. *منظر*، شماره ۳۱، ۷۸-۸۵.
- نوریان، ف؛ خادم‌آرانی، ع. (۱۴۰۰). تحلیل گفتمان ابعاد فضا‌سازانه و ایدئولوژیک طرح‌های شهری اراضی عباس‌آباد. *گفتمان طراحی شهری* ۲(۱)، ۱۰۳-۷۷.

- Abdulrahim, R., & Livni, E. (2024, July 31). Ismail Haniyeh, a Top Hamas Leader, Is Dead at 62. *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/202431/07/world/middleeast/ismail-haniyeh-dead.html>
- Al-Salam Company (ASC). (2025). The International Fairs and Museums of the Prophet's Biography and Islamic Civilization. Ethaf. <https://ethaf.com/en>
- Al Jazeera Staff. (2021, June 11). Demolishing Palestinian homes for an Israeli religious theme park. *Al Jazeera*. <https://www.aljazeera.com/news/202111/6//we-need-help-now-the-palestinians-facing-home-demolitions>
- Al Jazeera Staff. (2025, May 24). Palestinians see plan to push them from land as Israel builds national park. *Al Jazeera*. <https://www.aljazeera.com/features/202524/5//palestinians-plan-push-land-israel-builds-national-park>
- Aldrovandi, C. (2014). *Apocalyptic movements in contemporary politics: Christian and Jewish Zionism*. Springer.
- Anton Clavé, S. (2007). *The global theme park industry*. Cabi.
- Anton Clavé, S., Carlà-Uhink, F., & Freitag, F. (2023). Media and Mediality in Theme Parks. In *Key Concepts in Theme Park Studies: Understanding Tourism and Leisure Spaces*. Cham: Springer International Publishing. (pp. 191- 207)
- Armstrong, J. (2016, December 8). Iran opens sinister theme park for children to play at war with AK47s. *Daily Mirror*. <https://www.mirror.co.uk/news/world-news/iran-opens-sinister-theme-park-9417903>
- Baumgart-Ochse, C. (2023). Israel's Religious Soft Power Within and Beyond Judaism. *The Geopolitics of Religious Soft Power: How States Use Religion in Foreign Policy*, 211.
- Belhassen, Y., & Ebel, J. (2009). Tourism, faith and politics in the Holy Land: an ideological analysis of evangelical pilgrimage. *Current Issues in Tourism*, 12(4), 359- 378.
- Belhassen, Y., & Santos, C. A. (2006). An American evangelical pilgrimage to Israel: A case study on politics and triangulation. *Journal of Travel Research*, 44(4), 431- 441.
- Ben-David, L. (2020). The Blogs: Soleimani Statue Put Up in Lebanon's "Iran Garden". *Times of Israel*. <https://blogs.timesofisrael.com/soleimani-statue-put-up-in-lebanons-iran-garden>

- Burke, D. (2016, December 8). Iran opens theme park where children pretend to attack Israel and Western enemies. *Daily Mail*. <https://www.dailymail.co.uk/news/article-4013790/Jihadi-land-Iran-opens-theme-park-children-dress-soldiers-pretend-attack-Israel-Western-enemies.html>
- Cannon, M. E. (2021, May 14). U.S. Christians can't ignore Israel's ongoing occupation of Palestine. *Sojourners*. <https://sojo.net/articles/us-christians-can-t-ignore-israel-s-ongoing-occupation-palestine>
- Chmielewska-Szlajfer, H. (2017). Authentic experience, and manufactured entertainment: Holy Land experience religious theme park. *Polish Sociological Review*, 200(4), 545- 558.
- Chmielewski, D. (2025, May 7). Disney, Miral announce plans for new Disney theme park in Abu Dhabi. *Reuters*. <https://www.reuters.com/world/middle-east/disney-miral-announce-plans-new-disney-theme-park-abu-dhabi-2025-05-07>
- Coates, C. (2024). teamLab Phenomena Abu Dhabi is 70 percent completed. *Bloolooop*. <https://bloolooop.com/immersive/news/teamlab-phenomena-abu-dhabi-70-percent-complete>
- Crockett, D., & Davis, L. (2016). *Commercial Mythmaking at the Holy land experience*. *Consumption Markets & Culture*, 19(2), 206- 227.
- Eaton, J. (2021, June 16). How Solomon's Garden Became a Weapon in the Fight for East Jerusalem. *Sojourners*. <https://sojo.net/articles/how-solomon-s-garden-became-weapon-fight-east-jerusalem>
- ES Guy. (2024, February 15). Faith-Based Films and TV: the next big thing? *The Ankler*. <https://theankler.com/p/faith-based-films-and-tv-the-next>
- Fabian, E. (2024, October 9). IDF troops raise Israeli flag in Lebanon, on ruins of site where Iranian flag previously stood. *Times of Israel*. https://www.timesofisrael.com/liveblog_entry/idf-troops-raise-israeli-flag-in-lebanon-on-ruins-of-site-where-iranian-flag-previously-stood
- Fahey, R. (2023, November 4). Inside Hezbollah theme park where terror-obsessed tourists play with guns. *The Mirror*. <https://www.mirror.co.uk/news/world-news/gallery/inside-bizarre-hezbollah-theme-park-31359336>

- Feldman, J. and Ron, A. (2008) MacDavidification? Making the Holy Land look right for American Protestant pilgrims. Proceedings for the conference EASA conference 2008 - Experiencing diversity and mutuality, In MAC workshop II (America abroad: the good, the bad and the ugly), University of Ljubljana, Ljubljana, Slovenia.
- Feldman, J., & Ron, A. S. (2011). American Holy Land: Orientalism, Disneyization, and the Evangelical Gaze. Schnepel, B., Brands, G. und Schönig, H. (Eds.), *Orient-Orientalistik–Orientalismus. Geschichte und Aktualität einer Debatte*, Transcript Verlag, Bielefeld, 151- 176.
- Fisher, M. (2010, July 20). Hezbollah Opens Jihad Theme Park. *The Atlantic*. <https://www.theatlantic.com/international/archive/201007//hezbollah-opens-jihad-theme-park/340490>
- Goursaud, L. (2024, November 21). What we know about Zeev Erlich, the Israeli “researcher” killed in southern Lebanon. *L’Orient Today*. <https://today.lorientjour.com/article/1436522/what-we-know-about-zeev-erlich-the-israeli-researcher-killed-in-southern-lebanon.html>
- Greyman-Kennard, D. (2025, June 12). IRGC unveils hell exhibition, drawing criticism from Iranian dissidents | The Jerusalem Post. *The Jerusalem Post*. <https://www.jpost.com/middle-east/iran-news/article-857378>
- Gulf News Staff. (2019, March 30). Inside the just opened Quranic Park in Dubai. *Gulf News*. <https://gulfnews.com/uae/inside-the-just-opened-quranic-park-in-dubai-1.63013584>
- Ham, K. (2025, June 18). Our 5D Truth Traveler Experience Is Now Open in Pigeon Forge, TN! *Answers In Genesis*. <https://answersingenesis.org/blogs/kenham/202518/06//truth-traveler-open-in-pigeon-forge>
- Hannes, K., & Macaitis, K. (2012). A move to more systematic and transparent approaches in qualitative evidence synthesis: update on a review of published papers. *Qualitative research*, 12(4), 402- 442.
- Hatuqa, D., & Carlstrom, G. (2014, October 13). Jerusalem simmering over “Judaisation” plan. *Al Jazeera*. <https://www.aljazeera.com/news/201413/10//jerusalem-simmering-over-judaisation-plan>

- Herlihy, B., & News, F. (2023, September 7). New Testament site where Jesus is said to have healed blind man unearthed after 2,000 years. <https://nypost.com/202307/09//new-testament-site-where-jesus-is-said-to-have-healed-blind-man-unearthed-after-2000-years>
- Herring, S. C. (2004). Content analysis for new media: Rethinking the paradigm. In *New research for new media: Innovative research methodologies symposium working papers and readings* (Vol. 2, No. 12, pp. 4766-).
- Hummel, D. G. (2019). *Covenant Brothers: Evangelicals, Jews, and US-Israeli Relations*. University of Pennsylvania Press.
- Husarski, R. (2021). Moral Entertainment–The Buddhist Hell Parks of Thailand. *Studia Religiologica. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego*, 54(3), 5- 216.
- Iliev, D. (2020). The evolution of religious tourism: Concept, segmentation and development of new identities. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 45, 131- 140.
- Instone-Brewer, D. (2011). Jesus of Nazareth’s Trial in the Uncensored Talmud. *Tyndale Bulletin*, 62(2), 269- 294.
- Johanan, K. B. (2021). Uncensored: Recovering Anti-Christian Animosity in Contemporary Rabbinic Literature. *Harvard theological review*, 114(3), 393- 416.
- Kaell, H. (2010). Pilgrimage in the jet age: the development of the American evangelical Holy Land travel industry, 1948–1978. *Journal of Tourism History*, 2(1), 23- 38.
- Kent, T. (2010, July 20). “Hezbollah-Land”: Terrorist Theme Park Opens in Lebanon (VIDEO). *HuffPost*. https://www.huffpost.com/entry/hezbollah-land-terrorist_n_653251
- Kershner, I. (2022, May 3). Israel Plans Zip Line for Ancient Jerusalem. *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/202203/05//world/middleeast/israel-jerusalem-zip-line.html>
- Khalidi, M. A. (2001). Utopian Zionism or Zionist Proselytism? A Reading of Herzl’s *Altneuland*. *Journal of Palestine Studies*, 30(4), 55- 67.
- Kirkland, A., & Faez, R. (2024, November 13). Real Madrid World opens first-of-kind theme park in Dubai - ESPN. https://www.espn.com/soccer/story/_/id/42372892/real-madrid-world-opens-theme-park-dubai

- Lasker, D. (2006). Jewish Anti-Christian Polemics in the Early Modern Period: Change or Continuity. Tradition, Heterodoxy and Religious Culture: Judaism and Christianity in the Early Modern Period, Beer Sheva, 469- 488.
- Leal, I. (2020, June). Miri Regev's Mizrahi theme park. Haaretz. <https://www.haaretz.com/opinion/202002-06-/ty-article-opinion/.premium/miri-regevs-mizrahi-theme-park/0000017f-db79-db5a-a57f-db7b75940000?v=1729128227201>
- Li, B., Zhang, T., Hua, N., & Jahromi, M. F. (2021). Developing an overarching framework on theme park research: A critical review method. Current Issues in Tourism, 24(20), 2821 -2837.
- Liang, Z., & Li, X. (2023). What is a theme park? A synthesis and research framework. Journal of Hospitality & Tourism Research, 47(8), 1343- 1370.
- Lincoln, Y. S., & Guba, E. G. (1985). Naturalistic inquiry. Sage Publications.
- Long, B. O. (2003). Imagining the Holy Land: maps, models, and fantasy travels. Indiana University Press.
- Lukens-Bull, R., & Fafard, M. (2007). Next year in Orlando:(Re) creating Israel in Christian Zionism.
- Macnamara, J. R. (2003). Media Content Analysis. Its Uses, Benefits & Best Practice Methodology.
- Macnamara, J. R. (2005). Media content analysis: Its uses, benefits and best practice methodology. Asia Pacific public relations journal, 6(1), 1- 34.
- McCaffrey, S. (2018, March 7). Developers planning \$400m theme park for Israel. Blooloop. <https://blooloop.com/theme-park/news/plaim-park-jewish-park-israel>
- McNearney, C. L. (1984). Religion in North America, Journal of the American Academy of Religion. 52(3), 601–602.
- Michaelson, D., & Griffin, T. L. (2005). A new model for media content analysis. Gainesville: Institute for Public Relations. Wikipedia's role in reputation management: An analysis of... institutional environments". Administrative Science Quarterly, 43(4), 877- 905.
- Middle East Monitor Staff. (2023, November 4). Israelis on Gaza: Level it and turn it into a theme park. Middle East Monitor. <https://www.middleeastmonitor.com/20231104-israelis-on-gaza-level-it-and-turn-it-into-a-theme-park>

- Mitchell, B. (2022, July 18). Thatgamecompany to create virtual theme park in “connected metaverse”. Blooloop. <https://blooloop.com/technology/news/thatgamecompany-video-game-virtual-theme-park-metaverse>
- Mitchell, B. (2023, December 1). HyperSpace launches latest digital theme park in Riyadh, Saudi Arabia. Blooloop. <https://blooloop.com/theme-park/news/hyperspace-digital-theme-park-riyadh>
- Mitchell, B. (2024, July). Qatar to build \$5.5bn entertainment district with major theme park. Blooloop. <https://blooloop.com/theme-park/news/qatar-simaisma-project-theme-park>
- Mittermeier, S. (2020). Theme parks—where media and tourism converge. In *The Routledge companion to media and tourism* (pp. 2734-). Routledge.
- Moal-Ulvoas, G. M. (2016). The tourism experience offered by religious theme parks: Taman Tamadun Islam (TTI) in Malaysia. *International Journal of Religious Tourism and Pilgrimage*, 4(5), 8.
- Molter, C. (2018). The Jerusalem Experience: Comparing Theme Park Versions of the Holy Land. *Doing Cultural History: Insights, Innovations, Impulses*, 97108-.
- Nathaniel, J. (2024, December 6). In Ruins: Archaeological Warfare in the West Bank. *The Drift Mag*. <https://www.thedriftmag.com/in-ruins>
- Neal, M. R. (2012). Media content analysis: Qualitative methods in: Dill, K. E. (Ed.). (2013). *The Oxford handbook of media psychology*. Oxford University Press, USA.
- Nicmanis, M. (2024). Reflexive content analysis: An approach to qualitative data analysis, reduction, and description. *International Journal of Qualitative Methods*, 23, 16094069241236603.
- Ornella, A. D. (2025). To Study Religion and Media, We Need to Teach Religion and Media: Economic Realities, Challenges, and Future Directions. *Journal for Religion, Film and Media (JRFM)*, 11(1).
- Pak-Shiraz, N. (2016). The Qur’anic Epic in Iranian Cinema. *Journal of Religion & Film*, 20(1), 2.
- Pak-Shiraz, N. (2024). Representing Muhammad: The Prophet on Screen. *Material Religion*, 21(1), 74–106. <https://doi.org/10.108017432200.2024.2415155/>
- Paine, C. (2016). Religious theme parks. *Material Religion*, 12(3), 402403-.

- Paine, C. (2019a). *Gods and Rollercoasters: Religion in theme parks Worldwide*. Bloomsbury Publishing.
- Paine, C. (2019b). Beyond museums: religion in other visitor attractions. *ICOFOM Study Series*, (47 (1- 2)), 157- 169).
- Reuters Staff. (2024, March 22). World's first "Dragon Ball" theme park to be built in Saudi Arabia. Reuters. <https://www.reuters.com/world/middle-east/worlds-first-dragon-ball-theme-park-be-built-saudi-arabia-202422-03->
- Rey-García, P., Rivas-Nieto, P., & McGowan, N. (2020). War memorials, between propaganda and history: Mleeta Landmark and Hezbollah. *Cultural Trends*, 29(5), 359- 377.
- Rivetti, P. (2020). The Museum of the Islamic Revolution and Holy Defence in Tehran. *International Journal of Middle East Studies*, 52(2), 349- 355.
- Rogers, S. S. (2011). *Inventing the Holy Land: American Protestant Pilgrimage to Palestine, 1865–1941*. Lexington Books.
- Ron, A. S., & Feldman, J. (2009). From spots to themed sites—the evolution of the Protestant Holy Land. *Journal of Heritage Tourism*, 4(3), 201- 216.
- Ron, A. S., & Timothy, D. J. (2018). *Contemporary Christian travel: Pilgrimage, practice and place* (Vol. 85). Channel View Publications.
- Rose, L. (2021). Religious theme parks. In *The Routledge Handbook of Religious and Spiritual Tourism* (pp. 179- 190). Routledge.
- Rosen, M. (2024). The Rise of October 7th Tourism. *Jewish Currents*. <https://jewishcurrents.org/the-rise-of-october-7th-tourism>
- Rosenberg, J. C. (2025, April). Evangelical leaders from US visit Hamas atrocity sites on Joshua Fund/Faith Wins solidarity mission to Israel. *All Israel News*. <https://allisrael.com/evangelical-leaders-from-us-visit-hamas-atrocity-sites-on-joshua-fund-faith-wins-solidarity-mission-to-israel>
- Rouhana, N. N., Shalhūb-Kīfūrkiyān, N., & Shalhoub-Kevorkian, N. (Eds.). (2021). *When politics are sacralized: comparative perspectives on religious claims and nationalism*. Cambridge University Press.

- Sánchez, S. I. (2012). La construcción de un parque temático religioso como ciudad análoga. *Avá*, (20).
- Saudi Gazette Staff. (2022, October 17). Replica of Prophet's footwear among artifacts at Hijrah exhibition in Ithra. *Saudigazette*. <https://www.saudigazette.com.sa/article/626077>
- Schreier, M. (2012). Qualitative content analysis in practice.
- Schweizer, C. (2019). Texts as data II: Media content analysis. *The Palgrave handbook of methods for media policy research*, 263- 276.
- Scolari, C. A. (2009). Transmedia storytelling: Implicit consumers, narrative worlds, and branding in contemporary media production, *International Journal of Communication*, 3(3), 586- 606.
- Shani, A., Rivera, M. A., & Severt, D. (2007). "To bring God's word to all people": The case of a religious theme-site. *Tourism: An international interdisciplinary journal*, 55(1), 39- 50.
- Sheizaf, I. (2015). Funding Sources and Transparency for Nine Associations Identified with the Israeli Right Wing. *Peace Now*.
- Shinde, K. A. (2021). Religious theme parks as tourist attraction systems. *Journal of Heritage Tourism*, 16(3), 281- 299.
- Smith, G. A., Cooperman, A., Alper, B. A., Mohamed, B., Rotolo, C., Tevington, P., ... & Fahmy, D. (2025). Decline of Christianity in the US has slowed, may have leveled off. *Communications*, 202, 4372.
- Stähler, A. (2021). Herzlian Matrix: Theme Parks, Promised Lands, and Simulacra. *Symbolism: an international annual of critical aesthetics*, 20, 139- 166.
- Stockdale, N. L. (2004). "Citizens of Heaven" versus "The Islamic Peril": The Anti-Islamic Rhetoric of Orlando's Holy Land Experience Since 901/11/. *American Journal of Islam and Society*, 21(3), 89- 109.
- Tait, R. (2023, October 26). House speaker once won taxpayer funds for Noah's Ark Park accused of bias. *The Guardian*. <http://www.theguardian.com/us-news/2023/oct/26/mike-johnson-noah-arc-amusement-park-tax-money>

- Taylor, C. (2024). Performing Pilgrimage: Popular Religious Education at Chautauqua's Palestine Park. In Theatre Symposium (Vol. 31, No. 1, pp. 46- 60). The University of Alabama Press.
- Urquhart, C. (2006, January 4). Plans for Holy Land theme park on Galilee shore where Jesus fed the 5,000. The Guardian. <https://www.theguardian.com/world/2006/jan/04/israel.travelnews>
- Van der Loos, H. (1965). The miracles of Jesus (Vol. 9). Brill Archive.
- Ward, A. R. (2008). Faith-based theme parks and museums: Multidimensional media. Understanding evangelical media, 161- 172.
- Weber, T. P. (2004). On the road to Armageddon: How Evangelicals became Israel's best friend (p. 336). Grand Rapids, MI: Baker Academic.
- Wharton, A. J. (2006). Selling Jerusalem: Relics, replicas, theme parks. University of Chicago Press.
- Wright, J. (2023, May 28). Settler construction of "biblical theme park" continues at a rapid pace at Palestinians' expense. Mondoweiss. <https://mondoweiss.net/202305/settler-construction-of-biblical-theme-park-continues-at-a-rapid-pace-and-palestinians-expense>